

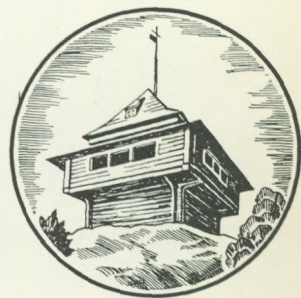
Fataburen 1976

Fataburen

Nordiska museets och Skansens
årsbok 1976

Fataburen

1976

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Magne Velure i samarbete med Bengt af Klintberg
och Reimund Kvideland

Pärmens färgbild: Möksuggor utanför ett fönster, akvarell
av Verner Molin. Tapeten är från Nordiska museets samlingar.

Tryckt hos Berlingska Boktryckeriet, Lund 1976
ISBN 91 7108 122 4

Folksägner i dag

Bengt af Klintberg

Ända från bröderna Grimms dagar har folklorister använt termerna *saga* och *sägen* för att beteckna de två mest framträdande genrerna i folklig berättartradition. När man har försökt att definiera dem, så har man ofta ställt dem mot varandra. Sagan utspelas i en diktad värld och dess innehåll blir inte trott av de som lyssnar; sägnen tilldrar sej i åhörarnas egen värld och berättas som om den vore en verklig händelse. Sagans främsta funktion är att underhålla, medan sägnen har sådana funktioner som att förmedla kunskaper och bekräfta trosföreställningar och normer. Stilistiskt är sagan mera konstfull och detaljrik, sägnen vardagligare och mera kortfattad.

För en mera detaljerad analys av sagan respektive sägnen är de här distinktionerna alltför schematiska. Men de bidrar till att inringa två genrer, som verkar ha hållits isär även av de människor som har berättat dem och hört på dem; de utgör med andra ord naturliga genrer. När det gäller det kvantitativa förhållandet mellan dem, talar våra folkminnesarkiv sitt tydliga språk: antalet sägner som har tillvaratagits är många gånger större än antalet sagor. Det beror främst på att sagan var en krävande genre, som bara behärskades av ett fåtal i bondesamhället. Sägner kunde däremot vem som helst berätta.

Man kan konstatera att sagan, åtminstone den flerepisodiska sagan, upphörde att berättas när det traditionella bondesamhället upplöstes. Ättlingar till de människor som satt lyssnande kring sagoförtäljaren sitter i dag och tittar på sagorna i tv-rutan. Annorlunda är det med sägnerna: de berättas lika mycket i dag som i det gamla

allmogesamhället. På samma sätt som den gamla sägentraditionen är en ovärderlig källa till kunskap om människornas världsbild förr, deras trosföreställningar och historiesyn, så berättar folksägnerna i dag mycket om vad som rör sej under ytan i vårt eget samhälle.

Sägner och rykten

På 1930-talet införde C. W. von Sydow termen *memorat* för att beteckna en genre vid sidan av sägnen. Memoraten är människors berättelser om verkliga upplevelser, som visserligen tolkas och återges på grundval av den kollektiva traditionen, men som inte är folkdiktning med en fast intrig som sägnen. Nordiska folklorister har ägnat stor uppmärksamhet åt memoraten, främst därför att de med sina skildringar av supranormala upplevelser är en värdefull källa vid studiet av folktro. Där emot har väl den senare forskningen knappast gett stöd åt von Sydows uppfattning att memoratet är ett förstadium till sägnen, som i traditionen efterhand kan formas till en fast sägentyp. Det är sant att man kan spåra verkliga supranormala upplevelser bakom vissa lokala sägner om möten med övernaturliga väsen, men generellt sett torde det vara riktigare att betona att sägnen och memoratet är två genrer som lever tillsammans i traditionen i en ständig växelverkan.

Den livliga nordiska diskussionen kring sägner och memorat har medfört att mycket litet har skrivits om ett annat begreppspar, som är av intresse när man sysslar med sägenbildningens problem, nämligen sägner och rykten. Många av de sägner som

har berättats om t.ex. trollkunniga och kloka i det förindustriella samhället bör rimligtvis ha föregåtts av rykten kring dessa personer. När man ska studera den nutida sägentraditionen, där sägnernas tillblivelse ligger så mycket närmare i tiden, blir det nödvändigt att ta ställning till hur dess båda termer och förhållandet mellan dem skall förstås.

Den teoretiska litteraturen om rykten har skrivits av sociologer. Ett grundläggande verk, som emellertid har utsatts för kritik, är Allports och Postmans "The psychology of rumor" (1947). Det har påpekats att deras modell av hur rykten förändras under spridningen har begränsad giltighet, genom att den bygger på laboratorieexperiment. Det är bara vid en unilineär spridning som rykten stiliseras på det sätt som de har skisserat; i verkligheten sker spridningen kollektivt, varvid en mängd variationer kan uppstå (Peterson och Gist 1951). Just i analysen av vad som händer med ett rykte under spridningsprocessen har sociologer nått resultat som är direkt relevanta vid folkloristiska studier på mikronivå av nutida sägentradition. Det finns både metodiskt lärorika undersökningar av verkliga fall (t.ex. Festinger m.fl. 1948) och försök till generella teorier om hur rykten sprids (t.ex. Buckner 1965). En bok som sammanfattar ryktesforskningens resultat dittills är Shibutani's "Improvvised news" (1966), där ryktets funktion att vara en kollektiv problemlösning särskilt betonas.

I en viktig uppsats, "Modern legend and rumor theory" (1972), har den amerikanske folkloristen Patrick B. Mullen satt teorbildningen kring rykten i relation till studiet av de nutida folksägner. Skillnaden mellan ett rykte och en sägen består enligt Mullen främst i sägens traditionella innehåll och fastare episka struktur. Ryktet återgår inte på äldre tradition och dess kärna är i regel ett kort påstående, kring vilket det kan finnas olika slags kompletterande information. Ryktets och sägens funktion är i många fall likartad: att ge kunskap i ett läge då det inte finns någon

officiell information att hålla sej till. Samtidigt fyller berättandet en funktion på det emotionella planet, nämligen att förlösa den spänning som ovissheten har inneburit. Det som folklorister framför allt kan lära av det sociologiska studiet av rykten är att betrakta sägnen som en process. Det gäller att inse att de upptecknade sägentexterna är artefakter; i verkligheten existerar sägnen som en oavbrutet föränderlig, muntlig kommunikation mellan människor.

I den här uppsatsen kommer jag att presentera en del av den sägentradition som är levande i dag. Det kan bara bli fråga om ett urval i ett material, vars verkliga omfattning ännu är långt ifrån klarlagd. Dispositionen bör inte uppfattas som något färdigt klassifikationssystem. Det ska dock påpekas att utgångspunkt för grupperingen av sägnerna inte bara är deras innehåll utan också det sätt på vilket de sprids i traditionen. Större delen av de sägner som redovisas kan ha ryktesvägens karakteristiska spridningsförlopp: de hörs plötsligt överallt på en ort, tills de dementeras och dör bort. Efter en tid kan de dyka upp någon annanstans och på nytt ge upphov till samma spridningsprocess. Som vi kommer att finna berättar dessa sägner om sådant som berör lyssnarens egen tillvaro, något som han själv skulle kunna råka ut för. Mot slutet av uppsatsen behandlas sägner som har ett lugnare spridningsförlopp. Också deras innehåll kan vara uppseendeväckande och skrämmande, men lyssnaren upplever ändå risken att själv råka ut för något liknande som rätt liten. De berättas därför mest som underhållning.

Det finns en typ av frågor kring de moderna vandringssägner, som det är meningslöst att försöka få svar på. Det är: har detta hänt någon gång i verkligheten, och i så fall när och var? Sägnernas tillkomstögonblick kommer man så gott som aldrig åt. En intressantare fråga tycker jag är: varför berättas just de här historierna? Varför inte några andra? Vi måste komma ihåg att utbudet av presumtiva sägner är gränslöst. Varje dag rapporterar tidningar

och andra massmedia otaliga dramatiska fall ur verkligheten, varje dag fabriceras sägenstoff i skrift och i samtal som folk har. Men ändå är det bara ett relativt fåtal berättelser som överlever och blir kända av hundratusentals, kanske miljontals människor. Vad beror det på att just de appellerar till folk? Två faktorer kan tänkas vara särskilt viktiga. Den ena är sägnernas form. Den verklighet som återges är skenbart realistisk men vid närmare betraktande starkt stiliserad. Handlingen är enkel och utpräglat visuell, den fastnar i minnet och är lätt att berätta vidare. Den andra faktorn är den sociala bakgrunden. Ofta är sägnens spridning ett vittnesbörd om en latent social oro. Den sprids därför att den bekräftar människors mer eller mindre uttalade föreställningar om verkligheten. För sägenforskaren gäller det att på ett så tidigt stadium som möjligt försöka klarlägga sägnens sociala bakgrund, eftersom det kan vara svårt att rekonstruera den i efterhand.

Etnocentriska sägner

Folksägner har i alla tider tillhandahållit information om det okända och främmande. När det gäller främmande folkgrupper är de upplysningar som sägnerna ger ofta präglade av den egna gruppens värderingar, normer och levnadssätt. De är *etnocentriska*. I det gamla svenska bondesamhället fanns det sålunda en rik etnocentrisk sägentradition om finnars och lappars påstådda trollkunnighet (Tillhagen 1969). Typiskt för all etnocentrisk folklore är att den är uppbyggd kring etniska stereotyper, dvs. generaliseringar av egenskaper eller yttre attribut hos folk av en annan nationell eller etnisk tillhörighet. Sådana stereotyper kan vara både negativa och positiva: när Magne Velure presenterade en undersökning av stereotypa uppfattningar om finnar bland svenskarna under titeln "Kniv, sprit och sisu" (Velure 1975), så står de båda första orden för negativa stereotyper och det sista för en positiv.

Under det senaste årtiondet har en sä-

gentradition om invandrare, uppbyggd på en handfull stereotypa motiv, fått stor utbredning i Sverige. 1960-talets högkonjunktur medförde att svensk industri fick behov av en betydande mängd utländsk arbetskraft. Invandringen nådde en första topp 1964 och en andra, ännu högre, 1969–70. Vid årsskiftet 1975/76 fanns det omkring 184 000 finländare, 40 000 jugoslaver, 17 000 greker och 7 000 turkar i Sverige. Invandrarna flyttade in i nybyggda bostadsområden i industriorter runtom i landet. Sägner om dem handlar om hur de för med sej primitiva sedvänjor från sitt hemland in i de moderna lägenheterna. Nordiska museet har samlat in ett omfattande material, som visar att dessa sägner är kända av svenskar i alla åldrar och från alla landsändar. Så här berättar en Stockholmsfru i 70-årsåldern (KU 5376, 2):

1964 besökte jag en systerdotter i Köping. När jag skulle resa tillbaka till Stockholm fick jag sällskap med en dam på tåget. Vi kom att tala om invandrare, och hon berättade då om två jugoslaver som arbetade i en stor industri där hennes make var anställd. De hade fått moderna lägenheter i samma hus åt sina familjer. Men grannarna tyckte att det hördes så underliga ljud och det luktade så illa. Vid undersökning befanns det att de hade höns och hade lagt upp jord på golvet i ett av rummen. De kom från en liten by, och de var vana att ha höns hemifrån. De hade gjort ett hål i väggen mellan lägenheterna och använde samma telefon.

Detta kan vid ett första ögonkast förefalla ganska trovärdigt. Det som sägs är ju inte särskilt sensationellt utan påminner närmast om vardagligt skvaller. Men trovärdigheten blir genast mindre när man finner att samma sak berättas om invandrare från hundratals orter i Sverige. Överallt har folk hört talas om att de har höns eller grisar inomhus eller på balkongerna, att de har brett ut jord och odlar potatis i vardagsrummet, att de har tagit upp ett hål i väggen för att kunna dela telefon med grannen. Ytterligare ett vanligt motiv finns med i en 60-årig blekingekvinnas skildring av hur grekiska invandrare har inrättat det för sej: "Jag har hört att de hade både

höns och grisar i sina lägenheter, och en familj borrhade hål i parkettgolvet och placerade sin julgran där." (KU 5381, 1).

Sådana sägner och rykten är inte, som man kanske skulle kunna tro, begränsade till att gälla invandrare från mera avlägsna länder som Jugoslavien, Grekland och Turkiet. De berättas lika ofta om finnar, vilket är ägnat att förvåna om man betänker de stora överensstämmelserna i levnadssätt mellan svenskarna och deras östra grannfolk. Från en gymnasieklass i Södertälje kommer denna uppteckning: "Angående finska invandrare har jag hört att en del av dessa ska ha brutit upp parketten och burit upp sand för att slippa släppa ut barnen i sandlådan, omkonstruerat köket till en bastu samt tagit upp ett hål i väggen mellan två lägenheter för att kunna dela på telefonkostnaderna. Detta skulle ha förekommit i ett nybyggt bostadsområde." (KU 5766, 18). En kvinnlig meddelare i Sandviken har hört följande: "I en relativt ny stadsdel är inslaget av finstalande ganska stort. Dessa människor har enligt vad som berättats ibland haft smågrisar inhysta i sina lägenheter. En del familjer har delat telefon på så sätt att de sågat upp hål i skiljeväggen mellan två lägenheter och kunnat använda samma. Hålet har även fått vara tunnel när man kört med leksakståg. Vidare har det förekommit att man brutit upp vardagsrumsgolvet för att odla potatis." (KU 6192, 46).

Man kan fråga sej i hur pass stor utsträckning detta har uppfattats som sanning. Materialet tillåter inte något entydigt svar, men i en del fall måste man misstänka att uppgifterna har spritts utan att ha varit trodda därför att de tilltalat berättarens sinne för humor – särskilt när det är fråga om yngre sagesmän. De flesta informanterna framlägger dock uppgifterna som om de verkligen hade hänt och lägger ibland till realistiska detaljer som skall styrka detta. Den vanligaste sägnen om finska invandrare är att en familj skulle ha gjort om köket till bastu – att finnarna är ett bastubadande folk är ju en känd stereotyp. Det skulle ha upptäckts när en vägg

hos grannen började flagna. Detta berättas emellertid även om andra kategorier av invandrare, vilket visar att många svenskar uppfattar invandrarna som en odifferentierad helhet.

Det hittills insamlade materialet innehåller många belägg för att sägnernas stereotypa motivvärld bidrar till att befästa fördomar mot invandrare. Däremot ges inga vittnesbörd om att de leder till diskriminerande handlingar; de sprids bland svenskar, och många invandrare är ovetande om deras existens. Konfrontationen tycks istället ske mellan barnen. En kvinnlig sagesman, som i början av 1970-talet bodde i Tranås, berättar: "Där fanns vid den tiden ovanligt många utlänningar och bland barnen i skolan ett hat mot dem, som man märkte kom hemifrån. Där hörde vi historien om utlänningen som bröt upp parkettgolvet i vardagsrummet för att göra sandlåda åt barnen. Andra gjorde hål i golvet för julgranen och saltade grisar i badkaret." (KU 6192, 127).

Alla de rykten och sägner som florerar om invandrare berättas också om de svenska zigenarna. Vid en enkät i Djursholms samskola kom t.ex. följande svar in: "Zigenare i Tensta hade rivit upp parkettgolvet i stora rummet och odlat potatis. Dom hade haft getter på balkongen och satt på all värme på spisen och ugnen och använt som bastuaggregat." (KU 6192, 73). Som bekant fick zigenarna genom staten möjlighet att flytta in i fasta bostäder under 1960-talet. Sägner om deras åverkan på lägenheterna är en nyans aggressivare än invandrasägner; det berättas t.ex. hur de gör ett lägerbål mitt på golvet av de möbler som samhället kostat på dem.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att följande sägenmotiv är höfrekventa i samband med invandrare och zigenare i moderna bostäder: de bryter upp parketten och odlar potatis – bryter upp parketten och gör en sandlåda åt barnen – borrar hål i parkettgolvet för julgranen – gör hål i väggen mellan två lägenheter och delar på telefon – badar bastu i köket – säger till om tömning av wc – har en saltad gris i badka-

ret – har höns, getter eller grisar inomhus eller på balkongen – slaktar husdjur på balkongen – gör upp eld på golvet. Det finns en tendens bland berättarna att sammanföra flera motiv i en berättelse; man skulle kunna tala om ett slags konglomeratsägnar. När berättelsen bara innehåller ett motiv, framförs den å andra sidan mera detaljerat och får på så sätt ökad trovärdighet.

Det material som har samlats in av Nordiska museet visar att så gott som alla ovannämnda motiv fanns i traditionen redan innan Sverige nåddes av invandrarvägen under 1960-talet. Men tidigare berättades historierna om svenska glesbygdabor eller samer som flyttade in i moderna lägenheter eller om något gammalt original på landsbygden som fått en modern pensionärsbostad. Här ska bara två exempel ges. En kvinnlig sagesman, som vistades i Luleå sommaren 1958, berättar att det då gick rykten om glesbygdabor, som flyttat in i ett nybyggt bostadsområde i stadens utkant: "Dom kom från primitiva stugor med jordgolv till moderna lägenheter, som mycket snabbt blev nedslitna. Enligt de rykten som gick hade de nyinflyttade bl.a. slagit upp hål i väggarna för att få flera passager mellan rummen. I början visste dom inte att man skulle spola i toaletterna, utan när toalettstolen var full ringde dom på portvakten och bad honom komma och tömma. Dom saltade julgrisen i badkaret och hängde upp sin tvätt på klädstreck inomhus. Dom skulle också ha borrarat hål i golvet för julgranen." (KU 6192, 95). En kvinnlig etnologistuderande i Stockholm erinrade sej följande historia: "På femtitalet, tror jag det var, berättade någon att det hade varit bostadsinspektion i Malmberget, och det var några samer som bodde i en lägenhet. Då hade golvet varit uppbrutet, för det hade dom eldat med. Och i köket hade dom haft bastu. Och när inspektörerna kom in i badrummet, så låg det en saltad gris i badkaret. Jag trodde faktiskt att det var sant när jag hörde det. Den som berättade verkade så insatt i förhållandena." (KU 6192, 115).

Givetvis finns det skillnader i livsföring-
en mellan invandrare och deras svenska
grannar. Men om det lämnar sägnerna,
som framgått av ovanstående, rätt få upplysningar av värde. I själva verket berättar de mera om oss svenskar än om invandrarna. Negativa etniska stereotyper har en tendens att bli motsatser till egenskaper eller förhållningssätt som värderas högt inom den egna kulturen. Genom att berätta om invandrarnas normöverträdelser, t.ex. hur de ger sej på statussymboler som parketten, så ger man kontur åt sin egen normalitet (synpunkten framlagd av Magne Velure vid en diskussion). Föreställningen att invandrarna är primitiva och har svårt att anpassa sej till den svenska välfärdsstandarden vittnar om att svenskar i allmänhet identifierar sej med en modern, urban livsstil.

Sägnerna har störst förutsättning att bli trodda bland de människor som redan från början har fördomar mot invandrare. Som man kan vänta sej är fördomarna vanligare bland lågutbildade än bland högutbildade, bland äldre än bland yngre (Trankell 1974), dvs. i realiteten bland de människor som har något att förlora på invandringen, eftersom den innebär ökad konkurrens om arbetstillfällen. Sägnerna styrker dem i deras uppfattning att de själva är mera välanpassade, mera värda än invandrarna.

En annan kategori av etnocentriska sägner är de historier som under senare år har knutits till en rad utländska restauranger. I Stockholm kunde man under sensommaren och hösten 1973 överallt höra berättas om någon som hade varit på en pizzeria och fått ett vasst föremål mellan tänderna. En tandläkare avlägsnade föremålet, som visade sej vara en rättand. När sedan hälsovårdsnämnden gjorde en inspektion på restaurangen upptäckte man mängder med nedfrysta, flådda rättor. Ofta underströk berättaren att han hade hört historien av en bekant till offret, tandläkaren, hälsovårdsinspektören e.d. – något som ingår i mönstret för moderna folksägnar.

Samma berättelse dök under de närmast följande åren upp om flera pizzerior i städer

Grunnløse rykter om »Vov-Woff« i pizza

Peppe's Pizza Pub utsatt för systematisk hets

AV PER JEVNE

Onsdag tuger vil ha det till att Peppe's Pizza Pub i Trondheim serverer hundemat i sin pizza, og de ville ryktene har nå antatt slike høyder at stedets innehaver, Jan Ving Pedersen, gjerne vil demtere ryktene. Trondheim Helsesråd har flere ganger undersøkt puben, men har intet å utsette på maten som serveres.

Peppe's Pizza Pub ble åpnet i oktober 1974, men det er først i den senere tiden at disse ryktene om hundemat i plassen har gått på byen. Og ikke nok med at man nevner hundemat, man nevner og så navnet på denne spesielle hundematen, som kalles »Vov-Woff« og som forevrig kommer fra samme firma som leverer kjøttmaten til plassen. Men dette firmaet har sitt på det tørre.

GT Extrabladet

Av Jan-Erik Persson

BORÅS (GT) — Nu måste ryktet stoppas. Vi serverar ingen kattmat.

På mindre än ett halvår har omsättningen minskat katastrofalt hos hovmästare Sailung Woos på nyöppnade restaurang Peking i Borås. Illvilliga personer sprider ett rykte att restaurangen har bedräglig hygien och använder

Rykten nära knäcka restaurang

— AV BJÖRN LUNDQUIST —
BORÅS (GT) Kinesrestaurangen

Olsson. Vi har naturligtvis gjort regelbunden kontroll — dock

Nu måste ryktet stoppas

Vi serverar inte kattmat!

Storlarm om råttfilé Hälsovården rycker ut

— Restaurangen använder råttor i sin mat. En gäst har bitit sönder en tand på en råttand i maten.

Efter dessa alarmerande rykten och en anmälning ryckte hälsovårdsförvaltningen ut och kollade flera restauranger i Stockholm.

Delikatess på krog?

Tisdagen den 30 oktober 1973 ★ EXPRESSEN

Kycklingsallad gjord på råttor...

Dagens riktigt söliga historia kommer från Lidingö. Till lauretten i staden kom en man och klagade över att han fått ett kycklingsallad i halsen. Benet hade följt med en kycklingsallad som han ett par dagar tidigare hade förturi på en restaurang på Rhodos.

En likare avlägsnade benfilmen men tyckte att den såg mystisk ut. En undersökning visade att benet inte kom från en kyckling utan från en rått.

De hälsovårdande myndigheterna både i Sverige och Grekland larmades. Och vid en razzia på den restaurang som haft den läckra kycklingsalladen som specialitet hittades massor av filadla och styckade råttor. De förvarades i en frybox och var avsedda för kycklingsalladen. Restaurangen slängdes, sägerna vidare öde år skönt.

Ni som turister på Rhodos bör kanske undvika kycklingsallad. Beställ en grillad kyckling.

För ett par decennier sedan kom kanadensiska flygvapnet ut med en handbok där flygarerna rekommenderades att äta stekt råttor vid turist på vanliga mat.

I en provins utanför Thailands huvudstad Bangkok föreslås bönderna att som ett led i rättelämplingen äta upp djuren. Detta hände för bara något år sedan. Ett företag att uppätta en råttkonserverfabrik i samma thailändska provins föreslades dock. Företagsledaren hade tänkt sig att sälja råttköttet under namnet »landhare».

Här i landet uppkommer ibland rykten om att vissa krogar skulle servera råttkött i sina grytor och sallader. Ett sådant larm kom till hälsovårdsnämnden i Stockholm för bara ett halvt år sedan. Nämnden ryckte ut, men kunde bara konstatera att restaurangens kycklingkött var utan anmärkning.

Hvor er rottehistoriens bagmænd?

Vandreberetning om en forårsrulle med rotteben

AF THYRA CHRISTENSEN

ger til Weekendavisen, at han er overbevist om, at det er bryndid og forsej på at ramme nogle flittige udlændinge i København, der er baggrunden for denne historie.

Sundhedspolitiet har i månedvis mødt den i forskellige forkledning. Nogle gange var det et barn, der havde fået rotteben i forårsrullen. I andre versioner en voksen person. I nogle afskyngninger af historien »væltede rottebenet i historien».

Det ulogiske ved historien er, at den indeholder navnet på en bestemt forretning, der ejes af en kine- ser.

Det hele begyndte med, at sundhedspolitiet blev ringet op af en journalist fra et københavnsk dagblad, der havde historien ganske tæt på »fra min fætter». En bestemt forretning blev angivet.

Siden er sundhedspolitiet med dages og ugers mellemrum blevet kontaktet af så at sige alle københavnske medier og enkelte provins-

1. Ryktena om råttkött eller hund- och kattmat på utländska restauranger har många gånger uppmärksammats av pressen. Inte alltid har man förstått att det rör sig om moderna folksägnen. Här ett axplock rubriker från skandinaviska dagstidningar 1972–1976.

runtom Stockholm. Men redan vid den tidpunkt då ryktena om pizzerior rasade som värst i Stockholm, cirkulerade en annan historia i Sverige om vad som hänt en svensk turist på Rhodos. Huvuddragen var desamma som i pizzaversionen: turisten hade ätit en kycklingsallad på en lokal restaurang och känt hur ett vasst föremål fastnade i halsen. Han fördes till sjukhus, och läkaren konstaterade att föremålet var ett rättben. Vid en inspektion hittades frysta råttor på restaurangen. En landsortstidning förde in Rhodoshistorien den 29.10.1973. Följande dag återgavs den okritiskt på Dagens Nyheters förstasida, och innan veckan var slut hade den stått att läsa i en mängd nordiska tidningar.

Dessa båda versioner – båda givetvis helt grundlösa – var utlöpare av en västeuropeisk sägentradition, som nått Skandinavien redan året innan (af Klintberg 1974). Sommaren 1972 fick en kinesisk restaurang i Borås slå igen, sedan en intensiv ryktesspridning under hela våren lett till att den förlorat sitt kundunderlag. Bland de rykten som berättades var det vanligaste att en renhållningsarbetare skulle ha hittat ett större antal tomma kattmatsburkar i restaurangens soptunna. Men även historien om rättanden fanns med (se t.ex. Västgöta-Demokraten 21.6.1972). Kort därefter började såväl rättandssägner som ryktet om tomma katt- eller hundmatsburkar dyka upp i Göteborg, knutna till kinesiska restauranger. Under våren 1973 beskyllades kinesiska restauranger i Köpenhamn och andra danska städer för att ha använt råttor i maten; en restauranggäst skulle ha fått ett rättben i halsen när han åt en vårrulle (Weekendavisen 25.5.1973).

Traditionens utbredning utanför Norden kan här bara antydias med hjälp av några valda exempel. Som framgått finns det bland historierna två grundtyper, bådadera med en mängd förgreningar. Flera skandinaviska sagesmän har omvittnat att sägnen om rättanden var ett allmänt samtalsämne i Paris 1971 (KU 6192, 22, 99). Så här berättar en ung kvinnlig etnologistuderande i Stockholm (KU 6192, 15):

Jag var i Paris hösten 1971, och då berättade en fransk bekant till mej att hennes svägerska hade varit ute och ätit på en kinesrestaurang i Paris. Då hade hon fått nänting i tanden som inte gick bort. Hon var tvungen att gå till en tandläkare. Han lyckades få loss det där föremålet, och det visade sej att det var en rättand. Efteråt gjordes det en razzia på kinesrestaurangen, och då hittade man 50 djupfrysta råttor. Sedan jag hade fått höra det där, så ville jag inte gå på några kinesrestauranger i Paris. Jag trodde att det var det där strimlade köttet som finns i kinesiska rätter som var rättkött.

Samtidigt eller kort efteråt knöts historien till kinesiska och jugoslaviska restauranger i Tyskland (Lore and Language 2:3, 30) och till kinesiska restauranger i England. Den vanligaste engelska versionen var att någon hade fått ett rättben i halsen, vilket ledde till upptäckten av nedfrysta råttor. Ibland hittades istället en styckad schäferhund i ett kylskåp (Lore and Language 1:7, 25). Redan på 1960-talet förefaller sägnen ha funnits i England i en version, där man vid inspektionen påträffar fladda katter i kylskåpet (KU 6192, 121, 122). I den versionen är sägnen känd även i Canada: i staden Trois-Rivières i provinsen Québec skickades polisen på en kinesisk restaurang som rapporterades ha döda katter hängande i förrådsrummet (KU 6192, 132).

Motivet med de tomma burkarna har även det en stor utbredning. Redan 1950 cirkulerade det i New York: burkarna skulle ha röjt att kinesrestauranger där använde kattmat vid tillagningen av "chop suey" (KU 6198, 1). År 1969 stod det att läsa i en engelsk tidning att en dam som bodde nära köksingången till en indisk restaurang hade blivit förvånad över den stora mängden Kit-e-kat burkar i dess soptunnor. Hon hade larmat polisen som i sin tur informerat hälsovårdsnämnden, och restaurangen hade tvingats stänga. Att inga gäster hade klagat ansågs bero på att maten var så starkt kryddad med curry (KU 6192, 127). Ryktet har dokumenterats även i Frankrike (KU 6192, 81) och i Tyskland. Om en utländsk restaurang i Tyskland, känd för sin oxsvanssoppa, berättas det att den förlorade sina gäster sedan en granne

en dag tittat över planket till restaurangens bakgård och fått se ett berg av tomma Chappiburkar, dvs. burkar som innehållit hundmat (KU 6192, 131). Det är ett återkommande drag i berättelserna att märket på burkarna nämns; det ökar deras trovärdighet samtidigt som det bidrar till att ge dem en grym komik. I december 1973 upptecknade jag följande berättelse efter en manlig etnologistuderande i Göteborg: "En representant för Prippbryggerierna som jag känner till hade som uppgift att åka runt bland Göteborgs alla restauranger och ta upp beställningar, lämna reklamskyltar m.m. Han berättade att i kinesrestaurangernas kök stod det fullt med VOV-burkar på hyllorna. Det var en känd sak att det serverades hundmat på alla kinesrestauranger." (KU 6192, 38). Det senaste men troligen inte sista fallet rapporteras i en Trondheimtidning: *Grunnløse rykter om "Vov-Woff" i pizza*. Också här vet ryktet att förtälja att renhållningsarbetare har funnit hundmatsburkar i soptunnorna (Adressavisen 20.5.1976).

Det gemensamma för alla dessa sägner är att de har knutits till en utländsk restaurang med en för de flesta människor ny och främmande matkultur. I Sverige var kinesiska och sydeuropeiska restauranger stora sällsyntheter ännu under 1950-talet; de som fanns låg i storstäderna och var närmast lyxrestauranger. Det stora genombrottet för billiga utländska restauranger kom ett stycke in på 1960-talet. I Stockholm hade pizzeriorna från och med 1968 en exceptionell framgång: innan dess fanns det bara en restaurang som serverade pizza, 1973 var pizzeriornas antal omkring 20 (Byström 1973). Det var alltså ingen tillfällighet att rättshistorien i Stockholm kom att knytas till en pizzeria och inte som t.ex. i Göteborg och Köpenhamn till kinesiska restauranger.

Precis som när det gäller invandrarryktena finns det ett äldre skikt av traditioner bakom de nya restaurangsägnerna. Under 1940-talets kristid spreds det rykten om att inhemska restauranger serverade hundar, katter, råvar och andra djur som av olika

skäl anses olämpliga som människoföda. Men framför allt handlade dessa äldre sägner om industriellt framställd mat. Livsmedelsindustrins framväxt under 1900-talet har gett upphov till en omfattande sägenflora. Internationellt spridda historier är t.ex. den om råttorna som skriker när de om morgnarna dras in i det stora charkuteriets köttkvarnar och berättelserna om fynd av en råttklo i en varm korv eller en människotumme i en burk med corned beef. Gemensamt för dessa sägner och de nya restaurangsägnerna är att de bygger på den misstro som människor hyser för mat, vars innehåll inte är välbekant för dem. Denna misstro har förstärkts genom det moderna samhällets ökade krav på hygien. Idag, när rätter har blivit en sällsynthet, existerar det en fullt utbildad råttfobi i vårt samhälle. Det är intressant att finna att attityden till mat var den rakt motsatta i det gamla bondesamhället med dess självhushållning. När man själv kunde överblicka matberedningens alla etapper och dessutom visste vad brist på mat ville säga, blev det viktigt att vidmakthålla normen att ingenting fick förfaras. Bondesamhällets folklore lär ut att man inte ska rata maten bara för att den är råttäten eller för att en mus har råkat drunkna i mjölken.

Till de etnocentriska sägnerna kan man också hänföra en del av berättelserna om hur farliga smådjur vållar skada och obehag. Ofta understryks det nämligen att det är djur, som hör hemma på sydligare breddgrader. Under hösten 1975 oroades många i Stockholmstrakten av den här historien: en familj var ute och åkte bil; pappan körde, mamman satt bredvid honom i framsätet och de två barnen satt i baksätet. Barnen blev hungriga och fick var sin banan. Plötsligt sa ett av dem: Mamma, bananen bet mej! Först fäste sej föräldrarna inte vid det, men efter en stund vände sej mamman om, och då såg hon att ungen låg medvetslös. De åkte i ilfart till lasarettet men för sent: barnet dog. Läkaren talade om att det inträffat liknande olyckor med giftormar i bananer tidigare (t.ex. KU 6192, 124). Samma historia har tidigare

haft en epidemisk spridning på olika håll i Sverige; i februari 1973 grasserade den t.ex. i Uddevalla (Arbetet 22.2.1973). Dess bakgrund är att det särskilt förr kunde förekomma att giftiga småkryp, framför allt spindlar, följde med bananlaster. Några fall av ormar eller andra djur inuti bananerna är däremot inte kända. Det är särskilt mödrar eller andra som ansvarar för barn, t.ex. personal på daghem, samt barn och ungdomar som har berättat och trott på sägnen om ormen i bananen. Under hösten 1975 träffade jag barn som helt hade upphört att äta bananer. Det spreds också råd om olika försiktighetsmått som man borde vidta: man skulle t.ex. skära bananen mitt itu eller skära av dess båda ändar före förtärandet. Sägner har vissa likheter med vad som berättades för några år sedan i USA.

En husmor påstods ha blivit förd till sjukhus sedan hon hade blivit biten i handen av en giftig orm. Hon hade gjort inköp på ett varuhus och hade velat känna på kvalitén på en dubbelvikt filt, och ormen hade legat inne i vecket. Filten var importerad från Hongkong (Mullen 1970). Också här är den etnocentriska karaktären tydlig.

En sägen som har haft en lavinartad spridning sedan den första gången dök upp 1975 är den som skulle kunna kallas "Spindelbölden". Den berättades i september 1975 så här av en kvinnlig meddelare i Täby (KU 6192, 114):

Följande historia har en tjej berättat för mig, och hon påstår att den är sann:

En flicka hade varit på semester i Gambia, och när hon kom hem hade hon en böld på kinden. Hon gick till en läkare, men han gjorde inget åt

Risk i Östafrika:

Fluglarv i huden av solbad i sand

Turister i Gambia och Östafrika bör aldrig solbada direkt på sandstranden. Och de bör aldrig hänga kläder på tork utan att stryka dem med hett strykjärn efteråt. Annars riskerar de att drabbas av varfyllda blåsor, ur vilka det småningom kryper ut en centimeter långa fluglarver.

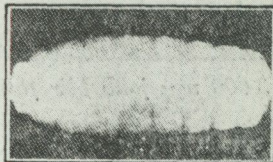
Den varningen ger dr Ulrika Ransjö vid infektionskliniken på Akademiska sjukhuset i Uppsala i Läkartidningen.

Fluglarverna är inte farliga och infektionen fordrar ingen behandling, men för patienten är den naturligtvis mycket obehaglig.

Kliniken har haft besök av två patienter, varav den ena besökt Kenya och Tanzania och den andra Gambia. Båda hade varfyllda blåsor på kroppen efter solbad på sandstränder.

På sjukhuset behandlades bölderna utan resultat. Men nio dagar efter solbadet kröp centimeterlånga larver ut ur dem.

Entomologiska institutionen i Uppsala fann att det var lar-

• Fluglarv, 1 cm lång, som plockats ut ur ryggen på en 54-årig svensk Gambiarese-när.

ver av "tumbuflugan" (*Cordylobia antropophaga*). Denna fluga lägger hundratals ägg i torr sand eller i smutsiga kläder. Efter två dygn kläcks larverna och kan oförmärkt krypa in i huden.

2. Denna artikel, som kan sättas i förbindelse med sägnen om "spindelbölden", var införd i Dagens Nyheter 22.1.1976.

saken, utan han sa att den måste brista av sig själv. Bölden växte och växte, och till slut gick hon till en annan läkare, men han gav bara samma förhållningsorder.

Bölden blev ännu större, och en natt när hon låg i sin säng kände hon att den började brista. Hon gick upp och tände lampan och tittade sig i spegeln, och ut ut bölden kryllade massor av små spindlar över hela kinden. Flickan finns nu på mentalsjukhus.

I andra varianter nämns Mallorca, Kanarieöarna, Italien och Rumänien som det semestermål där den svenska turisten skulle ha fått bölden. Det som är sej likt i alla varianter är att turisten är en kvinna, att bölden sätter sej på kinden och att hon blir vansinnig när den brister. Den verklighet som kan ligga bakom antyds i en artikel i Dagens Nyheter den 22 januari 1976, som återges på föregående sida. Det förefaller inte osannolikt att upphovet till sägnen om spindelbölden är något av de fall som artikeln berättar om. Det har i den muntliga traditionen stiliserats till en berättelse med en helt annan genomslagskraft än den ursprungliga händelsen. Jämför man den med sägnen om ormen i bananen, skiljer de sej åt i det avseendet att sägnen om spindelbölden har en betydligt mera reell bakgrund. Men i båda fallen tjänar berättelserna syftet att varna för faror med hemort i främmande sydliga länder.

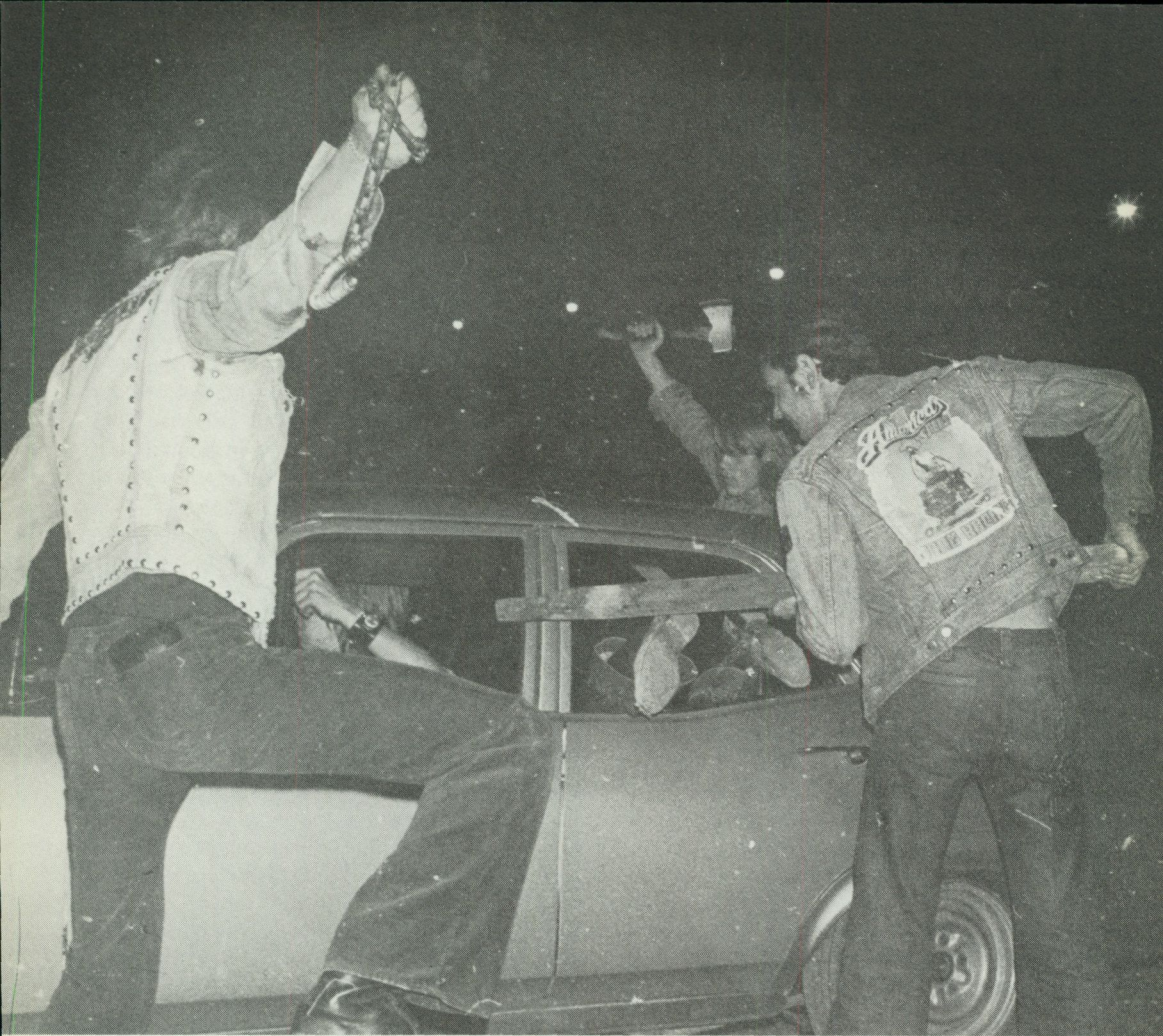
Sociocentriska sägner

Den egna gruppens värderingar präglar inte bara uppfattningen av folk och företeelser från främmande länder. Också av andra grupper i ens eget samhälle kan man ha en stereotyp och värdeladdad bild, som skapar förutsättningar för sägner om dessa grupper. Sådana *sociocentriska* sägner fanns också förr: ett exempel från 1800-talet är bondebefolkningens historier om människooffer och liknande ruskigheter på frimurarnas sammankomster. Frimurarnas borgerliga bakgrund och deras hemliga ceremonier i frimurarlogen fick dem att framstå för bönderna som en skrämmande, farlig organisation (Bergstrand 1956).

I dagens samhälle handlar de flesta sociocentriska sägnerna om sådana grupper som lever i egna subkulturer och i olika avseenden bryter mot det etablerade samhällets normer, t.ex. raggare och hippies. En sådan sägen, som har dykt upp på olika platser i Sverige under en följd av år, är "Raggaren och kedjan". Den berättar om en kvinna i bil som attackeras av raggare, i regel sent en kväll när hon är på väg hem. Hon har stannat för rött ljus, när ett raggaråk kör upp bredvid hennes bil och några raggare hoppar ur. En av dem slår mot kvinnans bil med en kedja, som han har lindad om handen. När ljuset slår om till grönt, åker hon därifrån med en rivstart. Väl hemma gör hon en hemsk upptäckt: raggarens kedja har fastnat i bilen, och i dess andra ända hänger ett par blodiga, avslitna fingrar.

Detta är sägnens huvuddrag, detaljerna kan växla ganska betydligt. Ibland heter det att kedjan fastnar i ett sidofönster, ibland har den virat sej om taksäcket eller den bakre kofångaren. Antalet avslitna fingrar varierar mellan ett och fyra; ibland finns de inuti en handske som sitter fast i kedjan. En del varianter har en fortsättning: kvinnan (eller hennes man) anmäler händelsen till polisen, som låter larm gå ut till alla sjukhus i trakten. På ett av dem finns den yngling som har förlorat fingrarna.

Vid ett par tillfällen har historien återgetts som en sann händelse i svenska tidningar. Följande rubriker stod att läsa på första sidan i Blekinge Läns Tidning den 23.3.1973: *Raggare körde efter kvinnlig blekingebilist och kastade en kätting som fastnade i taksäcket. Kuslig upptäckt efter bifärd: på taket låg tre avslitna fingrar*. Dagen därpå dementerades nyheten med illa dold förtjusning i lokalkonkurrenten Sydöstra Sveriges Dagblad, som kunde upplysa om att historien cirkulerade redan 1960. Tidpunkten sammanfaller rätt väl med raggarnas första framträdanden i Sverige; tidigare hade de motoriserade ungdomsgängarna bestått av skinnknutar på motorcykel. Tidningarna från 1959 och åren

3. I pressens skildringar av raggarbråk återkommer vissa stereotypa detaljer, t.ex. att raggarna slåss med kedjor. Sägner om raggaren som fick sina fingrar avslitna bekräftar de utbredda skräckföreställningarna om raggarvåld. Pressbilder som den härövan (publicerad i Aftonbladet den 5.9. 1975) är inte alla gånger så autentiska som de kan verka; det händer att de har arrangerats av fotografen. Foto Reportagebild.

närmast efter har mycket att berätta om raggarbråk: raggare tränger upp bilister mot trottoaren, raggare invaderar en ort i samband med motortävlingar och stöter samman med polisen, en raggare löper amok vilt svängande en cykelkedja, raggargäng från olika orter drabbar samman

beväpnade med knogjärn, blyrör och cykelkedjor.

Tidningsartiklarna om raggarvåld måste ha skapat en latent fruktan hos andra grupper i samhället och därmed förutsättningar för sagnens spridning. En del lyssnare, särskilt ungdomar, har kanske

främst uppfattat den som en skräckhistoria med en ovanligt ruskig slutpoäng. Men hos andra har den säkert bekräftat misstankarna om att raggarna ger sej på vanligt folk. Sägner bör ha fått åtskilliga bilister att låsa dörrarna inifrån. Men det som framför allt har attraherat lyssnarna är säkert ändå den chockartade upplösningen med de avslitna fingrarna i kedjan. Den är lika eftertryckligt moraliserande som gamla tiders sedelärande berättelser: på samma gång som man förfasar sej, kan man känna en hemlig tillfredsställelse över att raggarens våld slår tillbaka mot honom själv. Kvinnans laglydighet framhävs: hon väntar tills det blir grönt ljus innan hon flyr från platsen.

"Raggaren och kedjan" är en svensk ekotyp av en modern folksägen med stor utbredning i västvärlden. I Danmark har den berättats ungefär som i Sverige, bara med den skillnaden att det är ynglingar på motorcykel som attackerar kvinnan (KU 6192, 64). I England upptecknades den 1961 och 1962 i flera städer. Här är det en man som stannar för rött ljus när han är på väg hem sent en kväll. Han omringas av ett gäng ungdomar som försöker välta bilen, men med en rivstart lyckas han komma från platsen. Nästa dag finner han fyra avskurna fingrar som har stuckits in i kylarsystemets fläkt. I några varianter hör han att ortens lasarett har tagit emot en yngling med en stympad hand (Sanderson 1969, 250).

En annan version som också har dokumenterats i England, men betydligt senare, handlar om en manlig bilist som stannar för att ta upp en liftare vid vägkanten. Men när han får se några figurer komma framspringande ur diket, åker han fort därifrån. Vid hemkomsten hittar han en cykelkedja som har snott sej om kofångaren, och i dess andra ända finns två avslitna fingrar (KU 5549, 1-2). Samma version berättades i Canada 1971. En man ser två liftande flickor och stannar framför dem och öppnar dörren. I ögonvrån ser han två män med cykelkedjor rusa upp ur diket. Han smäller igen dörren och åker kvickt därifrån. När

han stannar hittar han ett avslitet finger som har fastnat i bildörren (KU 5533, 1-2). En intressant artikel i Stuttgarter Zeitung den 1.10.1971 (*Die schreckliche Moritat von der toten Hand* – jag tackar Hermann Bausinger som har sänt den till mej) visar att liftarversionen samma år var utbredd i Västtyskland. I den berättas om en tysk bilist på väg till Karlsruhe som får se en liftare och saktar in. Två andra figurer dyker upp i mörkret, och mannen sätter foten på gaspedalen. Han lägger märke till en dov duns mot bilen. När han kommer hem finner han ett knytnävsstort hål i locket till bagageluckan och inne i bagageutrymmet en avsliten hand med ett knogjärn på. Den ene ligisten hade slagit näven med knogjärnet genom den tunna bilplåten och fått handen avskuren.

Denna tyska sägenversion är fortfarande vid liv, om man får döma av en artikel i Expressen den 15.2.1976. I den kommenterar en motorskribent en bilolycka, där en 21-åring dog efter att länge ha suttit fastklämd i ett bilvrak invid en starkt trafikerad väg utan att ha fått någon hjälp. Motorskribenten skulle inte själv ha vågat stanna, skriver han, "eftersom det kan vara en fälla. Jag kan bli överfallen, slagen, rånad." Som exempel kommer den sägen som har refererats härövan, och den avrundas med orden: "Detta är en absolut sann händelse. Sedan BMW-föraren själv berättade den för mig, har jag inte stannat längs vägen mer än nödvändigt. Jag kör alltid med bagagerummet och dörrarna låsta inifrån. Ja, förardörren har jag oläst men låser den innan jag talar vid någon okänd." Tydligare än så kan den moderna folksägnens effekt på en troende åhörare knappast exemplifieras. Man får en föreställning om hur vissa sociocentriska folksägen kan bidra till att ytterligare fördjupa klyftorna mellan olika grupper i samhället.

Missbruket av narkotika bland ungdomar återspeglas i flera moderna folksägnar. En som är välkänd i USA (t.ex. Hall 1973, 158, 165) och som cirkulerade i Helsingfors hösten 1971 (Nyman 1974, 70-73) är "Den grillade babyn". I Sverige förefaller den

4. En typisk miljö för vår tids folksägner är tunnelbanan, där människor ur olika sociala och etniska grupper trängs med varandra. Foto SAFTRA.

vara relativt okänd. Sägner är en av många ruskiga historier om vad den som tagit LSD kan företa sej. Ett par unga föräldrar med en liten baby har bett en ung hippie att sitta barnvakt, och när de återkommer finner de barnvakten påverkad av LSD och babyn grillad i ugnen.

I Sverige har narkotikamissbruket bidragit till att aktualisera en sägen, som i sin äldsta form har handlat om vit slavhandel. Jag hörde den första gången av min svägerskas väninna, som blev uppbragt när jag efteråt visade mej tvivlande. Hennes

moster och två andra damer hade satt sej på tunnelbanan för att åka till en fjärde väninna och spela bridge. Det var mycket folk i tunnelbanevagnen, så en av damerna fick sätta sej ett stycke från de andra. När de två reste sej för att gå av, fann de att väninnan hade sjunkit ihop på sin bänk. Hon verkade drogad, nästan medvetlös. De gick fram till henne och ruskade på henne. Då sa en främmande man, som satt bredvid henne, att de inte behövde vara oroliga. Hon reste i hans sällskap och hade blivit dålig, men han skulle ta hand om henne. –

Hon är inte alls i ert sällskap! protesterade kvinnorna. Just då stannade tåget, och mannen försvann ut. De båda damerna förde sin väninna till ett sjukhus, där det konstaterades att hon fått en spruta i låret.

I den här varianten sägs det inte varför den främmande mannen bedövar kvinnan. De äldsta beläggen för historien – som går tillbaka till 1930-talet och är knutna till métroen i Paris – har alla samma förklaring: hon har råkat ut för den vita slavhandeln och ska föras iväg till någon bordell i en främmande världsdel. Den vita slavhandeln var ett begrepp i Sverige redan i början av seklet. En mångårig kvinnlig KU-meddelare i Skåne har berättat att hon 1916 svarade på en hembiträdesannons i Ystads Allehanda, men att hon sedan förbjöds av sin far att resa – han misstänkte att hon kunde råka ut för vit slavhandel (KU 5256, 4). Men när sängen om den nedsovda väninnan idag berättas om några som åker tunnelbana i Stockholm, har en annan förklaring blivit allt vanligare. Sprutan innehåller narkotika, och avsikten bakom injiceringen är att framkalla ett beroende hos kvinnan, göra henne till narkoman. Det är ett känt faktum, att narkotikamissbrukande ungdomar har hållit till på tunnelbanestationer i centrala Stockholm. Vi finner alltså att ett verkligt socialt problem har gett förnyad aktualitet åt en berättelse som är åtminstone 40 år gammal (af Klintberg 1976).

Sånger om vit slavhandel har under en lång följd av år grasserat i Frankrike. De handlar oftast om hur en ung flicka försvinner i provrummet till någon boutique. Efteråt upptäcks det att hon har sövts ned och förts bort genom en lucka i provrumsgolvet. I staden Orléans ledde ryktena 1969 till rena lynchstämmingar mot ett antal boutiques – detta trots att polismästaren offentligt tillkännagav att inga unga kvinnor hade rapporterats som saknade. Sociologen Edgar Morin har visat att händelseutvecklingen kan sättas i förbindelse med att boutiqueägarna alla var judar; ryktena hade gått att förena med en latent antisemitism (Morin 1971).

Inte oväntat är det främst bland kvinnor i olika åldrar som historierna om bedövningssprutor och mystiska försvinnanden blir berättade. Det är deras oro som kommer till uttryck. Utan att vara bokstavligt sanna har sägnerna ändå en reell bakgrund: det begås varje dag övervåld mot kvinnor i otaliga former, det är ett faktum att unga kvinnor försvinner och hamnar i narkomani och prostitution. Historierna är varningssånger, som lär ut att man ska vara på sin vakt och undvika främmande personer och platser. De visar också att de sociocentriska och etnocentriska sägnerna har en tendens att gå samman: tunnelbanesägnen speglar t.ex. i lika hög grad fruktan för kriminella ungdomar som för skumma utläningar.

Sånger i krigstid

De exempel på nutida sånger som jag har gett hittills berättar om främmande inslag i en vardag, som i stort sett flyter normalt. De lockar inte till närmare kontakter med det främmande utan leder förr till avståndstagande, de är passiviserande snarare än aktiverande. Under krig råder däremot en onormal situation, som kräver extraordinära insatser. Ryktesspridningen intensifieras enormt: all information blir ju på samma gång angelägnare och osäkrare än normalt. Den sociologiska litteraturen om rykten handlar till en betydande del om rykten i krigstid (se t.ex. Shibutani 1966, Dröge 1970). Bland de sånger som uppstår i krigstid hittar man många som vill aktivera och väcka vrede och kamplust. De ger ofta exempel på heroism bland den egna befolkningen eller på skändligheter utförda av fienden.

Bara några dagar efter det att tyska nazitruupper hade ockuperat Norge i april 1940, spred sej en historia som en löpeld bland den norska befolkningen. Det sas att en norsk bussförare hade tvingats att köra en buss fullastad med tyska soldater till en ort fem mil norr om Oslo. På vägen hade han med berätt mod styrt utför ett stup så att alla i bussen dog. Den norske folkloris-

ten Svale Solheim har vittnat om vilken förlösande psykologisk effekt berättelsen fick. Den förjagade känslorna av pessimism och hopplöshet som ockupationen hade medfört och bidrog till att stärka motståndsandan; bussföraren som hade offrat sitt liv blev ett uppfordrande föredöme. Ingen ifrågasatte ett ögonblick att händelsen skulle ha ägt rum. Men detaljerna i berättelsen kunde variera. Den 23 april 1940 stod följande notis att läsa i flera svenska dagstidningar: "Stockholm den 23 (TT). Härefter kördre tre norska chaufförer sina stora bussar utför en avgrund nära Hønefoss. Alla tre dogo, men med dem dogo också många tyska soldater. I varje buss åkte närmare 60 tyskar, och det fanns inget hopp om räddning. Den som berättar detta är oslojournalisten Reidar Haanes, som kom till Stockholm på tisdagen efter att ha lämnat Oslo för några dagar sedan."

Vid en undersökning nära trettio år senare visade det sej att ingen norsk buss med tyska soldater någonsin åkt utför ett stup. Istället var berättelsen slående lik en norsk folksägen som har berättats i förbindelse med krig i tidigare sekler. I den leder en norsk vägvisare fiendehären utför ett stup, så att alla i hären går under. Det förefaller alltså som om det vore ett äldre sägenmönster som aktualiserades vid ockupationen 1940 (Solheim 1970). Sägner om bussföraren är levande ännu i dag, särskilt bland äldre norrmän och svenskar. Platsen där han skulle ha åkt av vägen utpekade fortfarande.

En händelse från ockupationen som fortfarande berättas i Danmark och, framför allt, av judar i USA, är den om kung Christian X och davidsstjärnan. Från nazisternas högkvarter hade det kommit en befallning om att alla danska judar måste bära en gul armbindel med davidsstjärnan på. Samma natt sände den underjordiska radion ut ett meddelande om att kung Christian hade svarat den tyske kommandanten att alla danska medborgare var jämlika. För att demonstrera det ville han själv sätta på sej davidsstjärnan, och han väntade

sej att alla danskar skulle följa hans exempel. Nästa dag bar praktiskt taget alla människor på Köpenhamns gator en gul armbindel med en stjärna på. Tyskarna tvingades då upphäva bestämmelsen.

Tyvärr, får man lov att säga, har inte heller den här händelsen ägt rum i verkligheten. Det är en sägen som finns i flera versioner; i en bär kungen den gula bindeln om armen när han rider genom staden på sin vanliga morgontur. Nazisterna genomdrev bruket av davidsstjärnan som igenkänningstecken för judar i de flesta av de ockuperade länderna, men inte i Danmark. Detta berodde dock knappast på ett personligt ingripande av kungen, utan på att den danska regeringen bestämt motsatte sej speciella åtgärder mot judarna när sådana föreslogs 1941; man varnade för de oroligheter och sabotage som skulle bli följden om de genomdrevs. Händelser liknande den som beskrivs i sägnen inträffade verkligen i andra ockuperade länder, t.ex. Holland, där icke-judar demonstrerade sin lojalitet med judarna genom att bära "der Judenstern". Att händelsen har knutits till Christian X kan förklaras med att han för många danskar kom att symbolisera motståndet mot nazismen; historien om armbindeln ingår i den sägenflora som uppstod kring honom. Den kom till 1941, togs genast upp av motståndsrörelsen och kom senare att spridas av danska judar i USA, t.ex. Victor Borge. Flera gånger har den återgetts i litterära sammanhang, bl.a. i Leon Uris' roman "Exodus". Den danskfödde amerikanske folkloristen Jens Lund, som har gjort en grundlig utredning av dess historiska bakgrund och spridning, menar att dess popularitet bland USA:s judar beror på att den är en av de få positiva berättelserna från en period med outhärdligt många vittnesbörd om död och förintelse. Den gestaltar helt enkelt den gamla önskedrömmen om det godas seger över det onda (Lund 1975).

Den liberalisering av Tjeckoslovakiens politik som Dubcek försökte införa ledde till att Warszawapaktsländernas trupper invaderade Prag sensommaren 1968. Dub-

cek och de andra tjeckiska ledarna fördes till Moskva. Ett rykte, som senare återgavs i bl.a. svenska tidningar, gjorde gällande att han där skulle ha utsatts för radioaktiv bestrålning. Ryssarna ville röja honom ur vägen utan att göra honom till martyr, och genom bestrålningen skulle han dö i leukemi efter ett par år. Ungefär ett år senare träffade jag en ung tjeckisk student, som berättade att han trodde att praktiskt taget alla människor i Prag nåddes av ryktet. Det spreds i ett läge då det rådde en fruktansvärd ovisshet om vad som hänt med Dubcek. Studenten satte många av de desperata handlingar som begicks under invasionen – ungdomar som kastade sej framför framrullande tanks, Jan Palach som brände sej till döds – i förbindelse med ryktet om det öde som drabbat den dyrkade politiske ledaren.

Sånger om skändligheter begångna av fienden är en fast beståndsdel i krigets folklore. Alla de oräkeliga former av lidande som verkligen drabbar befolkningen försvinner efterhand ur traditionen; kvar blir några få stereotypa situationer som återger fiendens grymheter så att säga i koncentrat. Ett fast motiv som är knutet till finska vinterkriget är att ryska soldater spikade fast tungorna på medlemmarna i en finsk bondfamilj vid matbordet (KU 5184, 5697). Den radioaktiva bestrålningen av Dubcek är ett modernt tillskott till denna kategori. Liksom de äldre sägenmotiven fyller det funktionen att väcka avsky och vrede.

Ett färskt exempel på hur ett brutalt mord på en folkhjälte har levt vidare i sägens form är det som berättas om den chilenske sångaren Victor Jaras död. Till sammans med sextusen andra anhängare till den mördade presidenten Allende fördes han till den stora fotbollsstadion i Santiago. Där upptäcktes han av en officer i militärjuntan som högg av fingrarna på Jaras båda händer och sedan befallde honom att sjunga. Jara lyfte sina blodiga händer och stämde upp Unidad Populars segersång, och sextusen röster föll in i sången. Det blev för mycket för militärerna; de sköt en salva som ändade Victor Jaras liv.

Denna skildring ingår i boken "Terrorn i Chile" (Rabén & Sjögren 1975) och återgavs bl.a. i Expressen den 3.8.1975. Men historien har skapats av en journalist, något som har bekräftats av Victor Jaras hustru. Det är den flitige upptecknaren av nutida sägner Ingvar Svanberg som har påpekat det (KU 5852, 2). Man måste hålla med honom när han skriver att man blir en illusion fattigare. Samtidigt kan man säga att sägnen är sann på ett annat plan: den konkretiserar viljan till motstånd mot diktaturen. På samma sätt som de tidigare exemplen på krigssånger har den haft en psykologisk betydelse som inte kan överskattas.

Underhållningssånger i tidningar

En marsdag 1973 kunde man på första sidan av Bergens Arbeiderblad läsa rubriken: *Fryktelig hevn over elskeren*. I artikeln berättas om en bergensare som körde betongblandare och råkade passera sin bostad. Där stod bästa vännens bil, en folkvagn med soltak, parkerad. Mannen stannade sin betongbil och gick in för att hälsa på vännen. Då hörde han ljud från sovrummet som avslöjade att mannens hustru och kamraten var inbegripna i en het kärleksstund. Han gick tyst ut igen, backade sin betongbil mot vännens bil, drog bort soltaket och tömde ut betongen i folkvagnen. När älskaren kom ut och skulle åka hem hade betongen stelnat.

Historien skickades ut av Norsk Telegrambyrå och återgavs nästa dag i flera norska tidningar. De närmaste dagarna efteråt stod den att läsa i grannländernas tidningar, och innan veckan var slut hade den nått ända till Daily Nation i Nairobi. Men då hade den redan hunnit bli dementerad i Norge. Berättelsen om älskaren som får sin bil fylld med betong är en vandringssågen (Kvideland 1973, 1 ff). Pressbyrå AP sände 1960 ut den över hela USA; då skulle händelsen ha ägt rum i Denver, Colorado. En äldre version var känd i USA redan på 1920-talet. I den hämnas den äkta mannen genom att tömma sin sopbil i vännens Stutz Bearcat (Smart 1970, 7).

Berättelsen har en tydligare humoristisk ton än många av de moderna sägner som vi har mött härovan. Man har rätt att anta att det är i sin egenskap av "god historia" som den har tagits upp av tidningarna. Men även om den främst har en underhållande funktion, så understryker den också att äktenskaplig otrohet är en normöverträdelse. Det är den bedragne äkta mannen som får sympatierna: han har den moraliska rätten på sin sida när han hämnas. Historiens dragningskraft ligger också i korrespondensen mellan sängkammerscenen och hämnanden. Vännen som har fyllt ett tomrum för den äkta mannen kommer ut och finner att denne har gjort detsamma för honom.

Det är självklart att berättelsen om betongbilen når särskilt hög frekvens i muntlig tradition strax efter det att den varit publicerad i någon tidning. Men även efteråt kan den leva kvar, och de yttre detaljerna kan då ersättas av andra, mera lokala. Folkminnesupptecknaren H. Anstrin lämnade mej sommaren 1975 följande variant från Östergötland (KU 6192, 109):

Detta utspelades i vintras vid bensinmacken i Malexander. Närvarande var tre ungdomar i 25-30-årsåldern, ägaren till macken (55 år) och en annan kund i samma ålder. De två sistnämnda känner jag mycket väl.

När jag så kommer in för att köpa min kvällstidning, hör jag ungdomarna berätta slutet på en historia. Jag hörde orden "hela bilen var fylld med cement". Eftersom jag själv hört, och även tror mig ha läst om en cementfylld VW i Expressen, blir jag intresserad. Jag frågar då den äldre kunden, som står litet avsides, vad de talade om. En av ungdomarna hör min fråga och börjar berätta:

- Det var om en lantbrevbärare i Mjölby. Han var inne på ett ställe och knaste (hade intimt umgänge med) en gift kärring. Det var inte första gången, så hennes man lurade på dom. Han var åkare och skulle till ett bygge med cement, men nu tog han och körde fram till brevbärarens bil och tömde hela lasset genom taket.

- Vad var det för en bil, frågade jag.

- Det var en Volkswagen med soltak.

För att se hur de reagerade berättade jag att jag läst en liknande historia i Expressen. Men de sade att de inte hört det förut. De framhöll med skärpa att historien var sann. De nämnde även

att åkaren var "en hård djävul". Även den äldre kunden och ägaren till macken trodde på historien.

En tidningssägen som mer än de flesta har uppmärksamats av folklorister är berättelsen om den stulna svärmodern (Dégh 1968 c, Bregenhøj 1969, Sanderson 1969, 251 f, Kvideland 1973, 9 ff). Den har i dag stor utbredning i både Europa och USA. Det tidigaste tryckta belägget är antagligen en dansk journalists berättelse i tidningen Politiken 1944. När Paris 1940 hotades av tyskarna, skulle han ha flytt därifrån tillsammans med en parissvensk i den senares bil. Övriga passagerare var svenskens franska hustru och svärmor. På bagageräcket bakom bilen hade man surrat fast en avlång mahognykista, som innehöll familjens matsilver. Under resan dör svärmodern, och de andra beslutar sej för att lägga den döda i kistan. Men nästa morgon finner de att kistan är borta - den har blivit stulen under natten. Eftersom det inte går att bevisa att svärmodern är död, kan de efterlevande inte få ut arvet efter henne.

De varianter som finns av denna äldsta version är få och har genomgående en novellartad karaktär. När sägnen på 1960-talet åter dök upp i traditionen hade innehållet anpassats till den ökade utlandsturism, som följt i den ekonomiska uppblomstringens spår. De svenska varianterna handlar ofta om en svensk familj på bilsemester i Spanien eller Italien. Mormor som sitter i baksätet dör i värmen, och man placerar henne inrullad i en presenning på takräcket. Senare lämnar hela familjen bilen (t.ex. för att rapportera dödsfallet), och under tiden stjäls bilen och mormor med den. Sägningen har blivit föremål för en osannolik psykologisk tolkning av Alan Dundes (Dundes 1971, 33 ff). Dess popularitet beror säkert främst på att det är lätt att berätta den på ett trovärdigt sätt och på att det makabra innehållet tilltalar människors fantasi.

I april 1966 återgav flera svenska tidningar en episod som skulle ha inträffat på ett varuhus i nordvästra Skåne. En kvinna hade stulit en djupfryst kyckling och gömt den i hatten. När hon skulle passera kassan

svimmade hon av kylan och föll omkull, varvid kycklingen rullade ut. Samma historia har senare återkommit i pressen vid flera tillfällen, men då med en man i huvudrollen. Snatteriet skulle enligt notiser ha ägt rum i snabbköp i Halmstad (1968), Säfte (1973) resp. Eskilstuna (1974). I den muntliga traditionen finns berättelsen knuten till en mängd större svenska orter. Den har även sparsamt dokumenterats utanför Sverige.

Något som verkar vara ett förstadium till sägnen publicerades i *Det Bästa* 1964: "Häromdagen fick en butikskontrollant i ett snabbköp se en herre lyfta på hatten, lägga en djupfryst kyckling på huvudet och sätta på sig hatten igen. Hon trodde hon såg i syne, men saken bekräftades när hon senare i butikschefens närvaro bad mannen ta av sig hatten." Avslöjandet är helt trivialt, och denna version återkommer heller inte i senare uppteckningar. Först sedan det dramatiska avslöjandet vid kassan fogades till motivet med den djupfrysta kycklingen i hatten, fick sägnen en sådan genomslagskraft att den kunde leva vidare i traditionen (Ohlsson 1974).

Ett fantastiskt fotografi var infört på sista sidan i *Expressen* den 15 september 1975. Man ser en elefant som har satt sej på en folkvagn i Valhallavägens och Sturegatans korsning i Stockholm. Den åtföljande texten avslöjar dock att bilden är arrangerad: på detta sätt ville Cirkus Scott skapa publicitet kring sin ankomst. Men den händelse som i Stockholm iscensattes som en reklamkupp finns i USA som en modern folksägen. En etnologistuderande i Stockholm berättade den för mej så här: "Jag har hört av amerikanska vänner om en cirkus som hade elefanter och var på väg genom en stad. En av elefanterna var dresserad att sätta sej på en röd pall vid en viss signal från en visselpipa. Nu hördes plötsligt en sån signal bland trafikljuden. Elefanten såg en röd Volkswagen och satte sej på den – av allting runtomkring var det den som mest liknade pallen." (KU 6192, 113). Den versionen är bara en av flera berättelser om en elefant på en folkvagn, som har cirkulerat i USA sedan 1960-talets början och ofta

letat sej till tidningarnas redaktioner. I en annan går en kvinna på Zoo med sina barn, och när hon kommer ut ser hon en stor buckla på sin folkvagn. En vakt talar om att man har lastat av en elefant som har satt sej på bilen – djurparken ska betala skadorna. På väg hem hejdas kvinnan av en polis, som misstänker att hon har smitit från en kollision. När hon berättar om elefanten blir hon förd till polisstationen och får gå igenom en alkoholtest. Till slut ringer polisen Zoo och får historien bekräftad (Smart 1970).

Det förefaller uppenbart att denna historia främst har det underhållande innehållet att tacka för sin spridning. Kontrasten mellan den stora elefanten och den lilla folkvagnen är i sej själv komisk och förekommer även i annan modern folkdiktning. När de s.k. elefantvitsarna 1963–64 blev en modéföreteelse i hela västvärlden, var den här en av de populäraste: "Hur får man in fyra elefanter i en folkvagn? – Två fram och två bak." (af Klintberg 1971, 128 f).

Ännu ett exempel på en typisk tidnings-sägen är den om det schweiziska paret i Hongkong som fick sin hund anrättad, sedan de tecknat åt en kypare att han skulle ge hunden något att äta. Den gick som en löpeld genom alla världens tidningar sommaren 1971, vilket tydligen var tillräckligt för att den skulle rota sej i muntlig tradition – i Sverige berättas den ofta spontant när man efterlyser moderna folksägner.

De sägentyper som här har återgetts som exempel på tidningssägner är inte ensamma om att ha hamnat i tryck, och de har alla visat sej kunna leva vidare i muntlig tradition sedan de publicerats. Men lanse-

5. När Cirkus Scott kom till Stockholm i september 1975 iscensatte den en spridd modern folksägen, "elefanten på folkvagnen", för att skapa publicitet kring ankomsten. Bilden var införd i Expressen den 15.9. 1975. Foto Pressens Bild.

ringen i tidningarna förefaller ändå ha spelat en större roll för dem än för många sägner, som inte i första hand har funktionen att underhålla. De ger mera sällan upphov till den epidemiska lokala spridning, som kan ske när en sägen är uttryck för en latent social oro.

Skräckhistorier bland ungdomar

De sägner som hittills har presenterats tillhör inte någon bestämd åldersgrupp utan har varit kända både bland vuxna i olika åldrar och bland tonåringar. Det finns likväl moderna sägner som uteslutande lever inom en viss åldersgrupp. Det kanske bästa exemplet är de internationellt utbredda skräckhistorier som berättas bland tonårsungdomar. De har rönt rätt stor uppmärksamhet bland folklorister i USA (t.ex. Parochetti 1965, Barnes 1966, Roemer 1971, Thigpen 1971). De berättas framför allt vid sådana tillfällen då flera tonårsungdomar är församlade. På college i USA bor flickorna och pojkarna i särskilda s.k. dormitories, och de blir medlemmar i s.k. sororities och fraternities, som omges med särskilda ceremonier. De utgör ofta skådeplatsen för blodisande historier om galna mördare och skämt med tragisk utgång. Åtskilliga av dem har inte slagit rot i Sverige, därför att vi inte har samma institutioner här. Det gäller t.ex. de sägner om initiationsriter i ett fraternity som slutar med att den som ska invigas skräms till döds (Baughman 1945 b, Dorson 1959, 258 f). Andra, t.ex. de som speglar det amerikanska datingsystemet, har däremot nått många andra länder, bland annat Sverige. En av de populäraste skräckhistorierna bland svenska ungdomar är sedan ett par år den berättelse som har kallats "Pojkvännens död". Så här berättades den i maj 1975 av en flicka i klass 9 i Gylle skola i Borlänge (KU 5715, 155–156):

Jag har hört en historia om en pojke och en flicka. Historien påstås vara sann.

Det var i Tyskland det hände, de var ute och åkte. Mitt i skogen fick de bensinstopp, och han gick iväg för att försöka få tag på litegrann ben-

sin. Innan han gick sade han åt henne att inte öppna för någon. Medan hon satt i bilen och väntade, utfärdades en varning för en sinnessjuk man. Han hade rymt från ett sinnessjukhus i närheten. Hon satt och väntade länge. Plötsligt hörde hon ett skrapande ljud bakpå bilen. Det blev tyst ett tag, och sedan hördes rytmiska dunkningar från biltaket. I samma stund såg hon en polisbil med sirenerna påslagna. Polis-männen steg ur bilen. De tog fram en megafon och skrek åt henne att hon skulle gå ut ur bilen och gå emot dem. Hon fick absolut inte titta bakåt. Hon öppnade bildörren och steg ur, dunkningarna hördes fortfarande. Men när hon gått en bit ifrån bilen, gjorde hon det hon absolut inte fick göra. Hon vände sig om, och uppe på biltaket såg hon den sinnessjuka mannen. Mellan sina händer höll han hennes pojkvans huvud, som han med kraft dunkade i biltaket.

Den här berättelsen hörde jag utav en kompis första gången, men jag har hört den många gånger sedan dess. Det spelar ingen roll varifrån de är, säger de att de ska berätta något otäckt, så får man höra den här historien. Jag tycker inte att den är så otäckt, men det är nog bara för att jag har hört den så många gånger. När jag hörde den första gången, var det den värsta historia jag hört, och alla påstår ju att den är sann.

Den här skräckhistorien var så gott som okänd i Sverige för bara 3–4 år sedan. Den version som återgetts härovan är den allmänna, men alltifrån hösten 1975 har den allt oftare berättats med ett särskilt inledningsmotiv. En svensk flicka hade en tysk (engelsk, turkisk) brevvän, som plötsligt upphörde att skriva. Det var tyst i ett par år; så kom ett brev där brevvännen talade om att hon legat på sjukhus. Hon hade fått en chock när hon var ute i bil med sin pojkvän och han mördades av en galning. Denna inledning ökar ytterligare historiens trovärdighet, särskilt när berättaren antyder att han/hon själv känner den svenska brevvännen. Enligt flera muntliga uppgifter, som jag ännu inte har hunnit kontrollera, har historien stått att läsa i svensk veckopress.

I USA upptecknades sägnen om pojkvännens död tidigast 1964, och den var vid slutet av 1960-talet en av de allra populäraste skräckhistorierna (Dégh 1968 a). Innehållet avviker på ett par punkter från den

svenska versionen. Flickan som sitter och väntar i den låsta bilen somnar, och när hon vaknar hör hon ett svagt skrapande ljud mot biltaket, som återkommer av och till under natten. När polisbilen så småningom anlänt och flickan följt uppmaningen att gå ut och vänder sej om, så kommer den ruskiga upplösningen: hon ser sin döde pojkvän hänga och dingla i en trädgren ovanför bilen. Han har fallit offer för galningen. Hans fötter når nätt och jämnt ner till biltaket, det är dem hon har hört hela natten.

En annan sägen som har mycket gemensamt med "Pojkvännens död" och som likaså med den alldeles säkert har nått Sverige från USA, är den som har kallats "Kroken". Den har varit välkänd bland collegeungdomar i USA sedan mitten av 1950-talet (Dégh 1968 b). Också här har en pojke och en flicka åkt ut på en date. De har parkerat bilen på ett ensligt ställe och sitter ömt omslingrade när bilradiomusiken plötsligt avbryts för ett meddelande: en sexgalning har rymt från ett mentalsjukhus i närheten. Han känns igen på att hans ena hand är borta och ersatt av en järnkrok. Flickan blir orolig och övertalar pojken att köra hem. Motvilligt gör han som hon ber och åker från platsen med en rivstart. När de så småningom stannar och går ur bilen, hänger det en järnkrok i ett av dörrhandtagen.

Från amerikansk collegemiljö finns uppgifter om att pojkar har berättat sägnen för flickor när de åkt ut tillsammans i bil och parkerat på något ensligt ställe. Meningen är att flickan ska bli uppskrämd och pojken därigenom få anledning att beskyddande lägga sin arm om henne. De folklorister som har kommenterat sägnen är överens om de starka sexuella övertonerna i innehållet (Dégh 1971, 65–66, Dundes 1971, 29 ff). Vad som är av intresse i det här sammanhanget är dess påfallande likhet med "Raggaren och kedjan". Båda handlar ju om en våldsverkare som angriper en person i en bil. Bilföraren far iväg med en rivstart och märker först efteråt att han oavsiktligt har stympat angriparens ena hand. Det makabra beviset är det metallföremål som

sitter fast vid bilen. Det verkar långt ifrån otänkbart att skräckhistorien om järnkroken har fått bilda mönster för den tidigaste versionen av sägnen om raggaren och kedjan. Å andra sidan är stympning ett vanligt motiv i moderna folksägnar och kan lätt uppstå självständigt.

En skräckhistoria som var i omlopp både i Sverige och USA redan på 1920-talet (Baughman 1945 a, KU 5965, 5978, 6084) och som alltså hör till de mest spridda, är den som har fått namnet "Kadaverarmen". Några kamrater till en flicka (ofta en sjuksyster eller medicine studerande) har retat upp sej på hennes självsäkerhet och kommer överens om att skrämma henne. De placerar armen av ett lik i hennes säng och väntar sedan utanför på hennes reaktion. Flickan går in i sitt rum och stänger dörren om sej, men kamraterna hör till sin besvikelse ingenting. Till slut tittar de in: där sitter flickan uppkruken i sängen och gnager på armen. Hon har blivit galen av skräck.

Detaljerna i sägnen kan växla. Den avhuggna likdelen kan också vara en hand eller ett ben. I många varianter placeras den inte i flickans säng utan hängs upp över strömbrytaren, så att flickan ska ta på den när hon vill tända i rummet. När sägnen berättas i USA heter det ofta att flickans hår blir vitt av chocken. Den liknar sägnerna om hur någon skräms till döds vid en initiation och har liksom dessa i viss mån en varnande funktion.

När det gäller de flesta moderna folksägnar är det svårt att påvisa att de skulle berättas vid några speciella tillfällen. De kan i princip berättas när som helst när folk träffas. Med skräckhistorierna bland ungdomar är det annorlunda. De är en form av gemensam underhållning, som hör till sena kvällar. Ridläger, partyn, övernattningar i sommarstugor nämns av informanterna som tillfällen då man berättar dem. Skräckhistorierna varvas med spökhistorier med övernaturligt innehåll. Målet för berättaren är i båda fallen att locka fram skräckrysningar hos åhörarna.

Sägner om det övernaturliga

I det gamla bondesamhället handlade en stor del av folksägner om övernaturliga ting: om troll, vittror och rån, som omgav människan i naturen, om gengångare och gästar som uppenbarade sej för de levande, om häxor och andra trollkunniga. Sägner avspeglade en världsbild, där folktrons väsen och föreställningar om magi ännu var levande. I jämförelse med denna äldre sägentradition är de moderna sägnerna med övernaturligt innehåll påfallande få. Men det är vad man kan vänta – vår egen västerländska världsbild är utpräglad rationell, och hos flertalet människor finns en stark skepsis mot allt övernaturligt.

Livskraftigast har spök- och gengångartraditionen varit. Tron på spöken har överlevt tron på naturväsen och på häxor. I våra dagar talar man om "spökhistorier" som en särskild genre, populär i synnerhet bland ungdomar. Det gamla bondesamhällets gengångarsägner stod i samklang med den kristna tron på själens fortsatta existens efter döden, och de fyllde främst funktionen att inpränta levnadsnormer; de nutida spökhistorierna fortlever trots att de inte får stöd i vår världsbild, och de tycks främst ha funktionen att underhålla. De bygger på en skräckblandad fascination inför döden som är tidlös.

Bland de många moderna gengångarsägnerna har sannolikt ingen nått en sådan spridning som "Den försvunna liftaren". Sedan den först uppmärksammades av folklorister i början av 1940-talet (Beardsley och Hankey 1942 och 1943) har den blivit föremål för ett dussintal avhandlingar och uppsatser, däribland ett par som försöker tolka sägnen psykoanalytiskt. Här kan det vara nog att hänvisa till två nyare undersökningar som bygger på material från Hawaii (Luomala 1972) och från mormonerna i USA (Wilson 1975).

Redan i den första undersökningen gjordes en uppdelning av de upptecknade texterna i fyra versioner (Beardsley och Hankey 1942, 306–07). Version A är den mest kända. Den handlar om en bilist som får se en ung liftande flicka vid vägkanten.

Han låter henne ta plats i baksätet och kör henne till den adress som hon uppger som sin bostad. Men när han kommit fram och vänder sej om är baksätet tomt. Uppskakad ringer han på husets dörrklocka och berättar för den person som öppnar om sin upplevelse. Han får då veta att en flicka som exakt svarar mot hans beskrivning har bott i huset, men att hon dog i en bilolycka just på den plats där han gav henne lift. I version B gör liftaren – som inte behöver vara en ung flicka – en förutsägelse som sedermera går i uppfyllelse. I version C klagar den unga flickan över att hon fryser och får låna en rock av mannen som skjutsar henne hem. De skils utan att hon har återlämnat den, och när han nästa dag uppsöker hennes hem för att få igen den, får han veta att flickan är död sedan ett par år. Rocken återfinns på hennes gravsten. I version D identifieras den försvunna liftaren med ett övernaturligt väsen i den lokala folktron. – Det är tvivelaktigt om man kan postulera ett gemensamt ursprung för de berättelser som har samlats under rubriken "Den försvunna liftaren". Vad man kan konstatera är att de innehåller ett motiv som i dag tycks vara utbrett över praktiskt taget hela världen. Version A, som i likhet med B torde ha bildats i USA, är den mest kända. Inte minst har massmedia bidragit till dess popularitet. Den spreds t.ex. i början av 1960-talet som tecknad serie i ett häfte med titeln "Spöken" i Illustrerade klassiker. I Hemmets Journal nr 30 1974 återges den efter en engelsk källa som en sann händelse och med ett fotografi av den döda lifterskan, en namngiven engelsk flicka.

Vad som gör sägnen särskilt intressant är att det enkla och suggestiva handlingsmönstret har återkommit under senare år i flera nya sammanhang. I juni 1975 hörde jag den norske folkloristen Reimund Kvide-land, medredaktör för denna bok, berätta följande version (KU 6192, 100):

Det var två kvinnor som var ute och körde bil. Och på vägen såg de en ung flicka som stod och liftade. Dessa kvinnor brukade aldrig ta upp liftare, men den här flickan såg så ovanligt söt och vänlig ut att de av en plötslig ingivelse stannade

bilen och tog henne med. Hon satte sej i baksätet, och de körde en stund under tystnad. Plötsligt böjde sej flickan fram mot de två i framsätet och säger: "Jesus kommer snart." De två vänder sej och ser bak, och då är baksätet tomt.

Händelsen gjorde ett väldigt intryck på bägge två, och i den version som återberättades för mej av en moster, en lärarinna i 50-årsåldern, lades stark vikt vid att dessa två som körde bilen var religiöst engagerade. Historien blev väldigt populär och berättades ganska vitt i Norge sommaren 1973. Den tolkades – i alla fall i religiösa kretsar i Norge – som ett tecken på att den yttersta tiden var nära, och den uppfattades som en sann historia, som ett religiöst budskap från himlen.

En snarlik version berättades för mej vid samma tidpunkt av en kvinnlig dansk museilektor från Sønderjylland. Ett äkta par i hennes hemtrakt tog upp en liftare, en barfota yngling med skägg, långt hår och vänligt ansikte, tydligen en hippie. Sedan de hade kört i tystnad en kvart, frågade han plötsligt: "Känner ni Jesus?" De svarade ja, lite illa berörda över frågan. "Det var bra, för Jesus, det är jag", sa den unge mannen. När de vände sej om för att se på honom, var baksätet tomt. De blev mycket uppskakade av händelsen och kunde inte låta bli att berätta den när de sedan tankade bensin. Mannen som fyllde deras tank lyssnade och sa: "Ni är den tionde familjen i dag som kommer och berättar samma händelse." (KU 6192, 103).

Också denna utformning av motivet med den försvunna liftaren förefaller ha uppstått i USA. Att döma av de tre varianter som hittills har publicerats började den cirkulera 1972 (Mathais, Lynch och Miller 1972, jfr Wilson 1975, 89). Huvudpersonen är som i den danska versionen en ung manlig liftare, klädd som en hippie i skinande vita kläder. Sägningen sammanfaller i tiden med framväxten av en kristen rörelse inom den västerländska ungdomskulturen: Jesusfolket. Man kan anta att sägnens uppkomst på något sätt har att göra med denna rörelse, vars medlemmar väckte uppeende genom att vända sej direkt till människor på gatan med sitt kristna budskap.

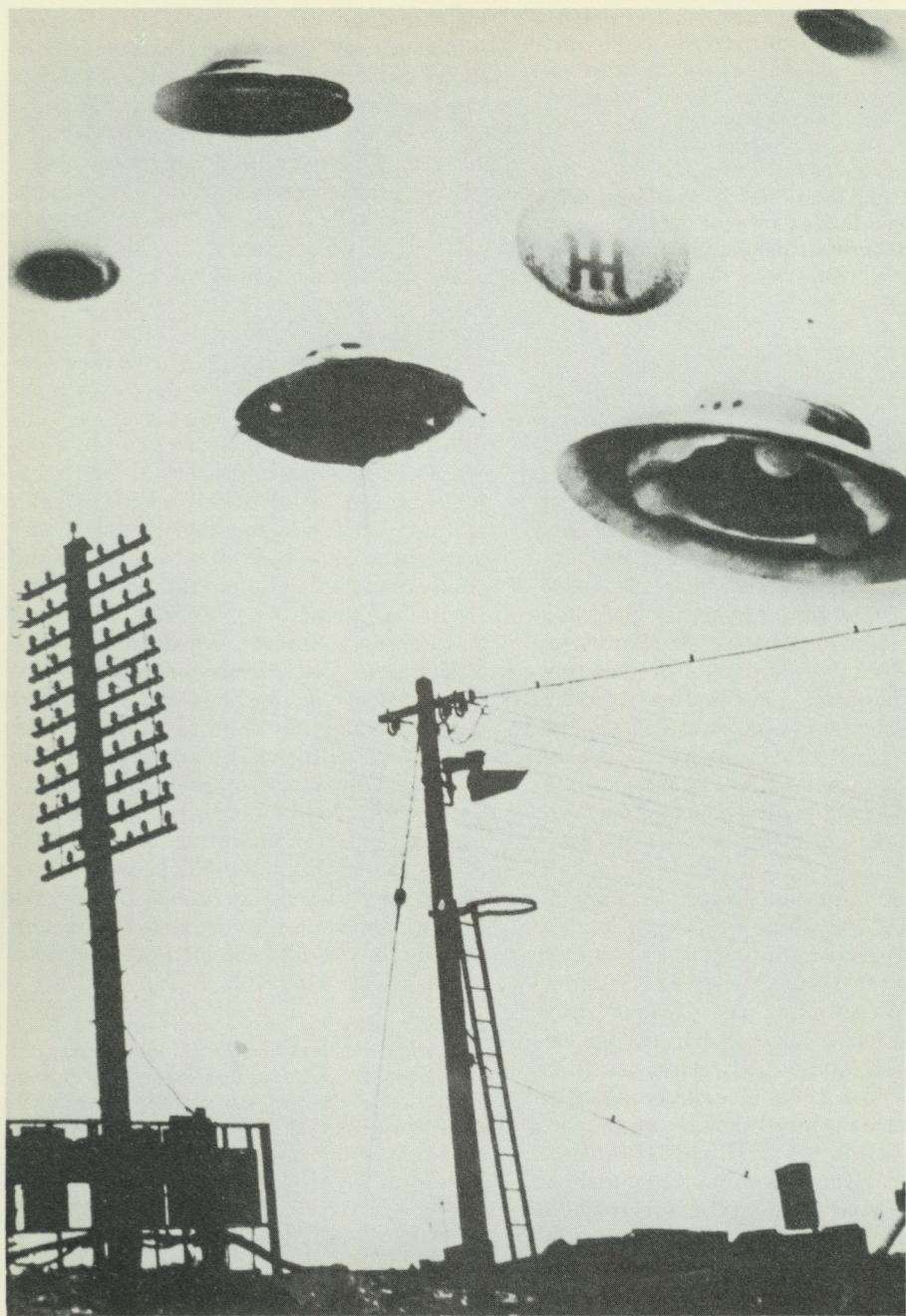
Bland andra nyare utformningar av lif-

tartemat kan nämnas en historia om en liftare som av bilens förare kunde identifieras som en marsvarelse innan han oförklarligt försvann. Den uppträdde i Finland 1971 och fick en hastig spridning (Nyman 1974, 64 ff). Under 1975 rapporterade syd-tyska tidningar om en lifande svartklädd dam, som tagits upp av flera bilister och plötsligt bara varit borta.

Det finns också, vid sidan av alla berättelser om egna eller bekantas oförklarliga upplevelser, en del mer eller mindre stereotypa sägner om UFO (= Unidentified Flying Objects, dvs. rymdfarkoster) och om parapsykologiska fall. De kan inte sägas vara lika allmänt utbredda som t.ex. de etnocentriska eller sociocentriska sägnerna. Anledningen är att deras innehåll strider mot den världsbild som majoriteten av dagens människor bekänner sej till. Ibland skulle man nästan kunna tala om en sektarisk sägentradition, t.ex. när berättelser cirkulerar i interna medlemsblad för UFO-vänner och parapsykologiskt intresserade eller inom den "motkultur" som har uppstått bland ungdomar i protest mot den etablerade kulturen. Bland föreställningarna om UFO möter man Messiastanken i en ny form: de utomjordiska besökarna är representanter för en kultur som nått längre än vår och som vill rädda jorden från undergång (jfr Dégh 1971, 59). Den norske folkloristen Velle Espeland har berättat en episod från ett fältarbete i Rogaland åren 1969–70 (KU 6192, 102):

En kväll satt jag på en gård och pratade med ett par av mina informanter för att bli närmare bekant med dem. Det visade sej att två bröder, som bodde på var sin gård, var mycket intresserade av UFO och såna saker. Den ene var medlem i en UFO-cirkel och prenumererade på en del danska UFO-tidskrifter. Den andre, han som berättade historien, var inte lika intresserad av sådana skriftliga ting.

Samtalet kom in på att det fanns en offentlig politik, som gick ut på att undertrycka alla upplysningar som kom fram om UFO, att myndigheterna av en eller annan anledning inte ville att såna slags nyheter skulle komma ut. Och att det hade landat ett rymdskepp utanför Washington, och att det hade gått ut en rymdman och gått in i

6. Uttrycket "flygande tefat" användes första gången 1947. Sedan dess har otaliga fotografier liknande detta publicerats i UFO-tidskrifter och veckopress. Efter "Man, Myth and Magic".

staden och senaten. Där hade han stått upp och varnat politikerna för att fortsätta med experimenten med atomvapen, för de förstörde hela balansen i universum. Efteråt hade han så gått ut och försvunnit i rymdskeppet. Och senaten hade enats om att det här inte skulle omtalas i något sammanhang.

Detta berättade han med största allvar, och jag minns att den andre satt och nickade instämmande, så det uppfattades tydligen som sanning av dem två i alla fall.

Det vetenskapliga studiet av nutida sägentradition

Den folklorist som hittills har gjort den största insatsen för att studera vår tids sägentradition är Linda Dégh, född i Ungern och sedan mer än ett årtionde verksam vid Indianauniversitetet i USA. Hon har behandlat den i flera viktiga teoretiska uppsatser (t.ex. Dégh 1971, Dégh och Wázsonyi 1973) och bidrar dessutom till att göra stoffet bekant genom att bereda det stort utrymme i tidskriften *Indiana Folklore* (1968 ff), som hon redigerar. I de nordiska länderna är det främst den norska tidskriften *Tradisjon* (1971 ff), redigerad av Reimund Kvideland, som tar upp nutida folkloristiskt stoff, däribland även sägner och rykten (t.ex. Erikson, Lövkrona och Peterson 1973).

Systematisk insamling på detta område inleddes av Nordiska museet hösten 1974 med frågelistan Nm 199, "Vår tids rykten", som är sammanställd av författaren till denna uppsats. Den har besvarats av både vuxna och skolungdomar; det insända materialet uppgick i augusti 1976 till cirka 1 500 sidor. Vid den etnologiska institutionen vid Stockholms Universitet har det från 1974 lagts fram ett halvdussin uppsatser om nutida sägentradition. Där finns sägenmonografier (t.ex. Ohlsson 1974) och undersökningar av sägner och rykten bland särskilda yrkesgrupper (Richette 1974 om taxichaufförer) och åldersgrupper (Holmquist 1975, Sveréus 1976 om skolbarn). Man vågar spå att forskningen på den nutida sägentraditionens område bara har nätt och jämnt börjat. Ämnet inbjuder till

ett tvärvetenskapligt samarbete, i första hand mellan folklorister, sociologer och pressforskare.

Litteratur

- Allport, G. W. och L. J. Postman, 1947. *The Psychology of rumor*.
- Barnes, D. R., 1966. Some functional horror stories on the Kansas University campus. (*Southern Folklore Quarterly* 30:4, 305-312.)
- Baughman, E., 1945 a. The cadaver arm. (*Hoosier Folklore Bulletin* 4:2, 30-32.)
- , 1945 b. The fatal initiation. (*Hoosier Folklore Bulletin* 4:3, 49-55.)
- Beardsley, R. K. och R. Hankey, 1942. The vanishing hitchhiker. (*California Folklore Quarterly* 1:4, 303-335.)
- , 1943. A history of the vanishing hitchhiker. (*California Folklore Quarterly* 2:1, 13-26.)
- Bergstrand, C.-M., 1956. Frimurarna och hundturken.
- Bregenhøj, C., 1969. Svigermor i bagagerummet. (*Folkeminder* 14, 9-14.)
- Buckner, H. T., 1965. A theory of rumor transmission. (*Public Opinion Quarterly* 29, 54-70.)
- Byström, A., 1973. Pizzerior. (Stenc. C-1-uppsats, Institutet för folklivsforskning, Stockholm.)
- Dégh, L., 1968 a. The boyfriend's death. (*Indiana Folklore* 1:1, 101-106.)
- , 1968 b. The hook. (*Indiana Folklore* 1:1, 92-100.)
- , 1968 c. The runaway grandmother. (*Indiana Folklore* 1:1, 68-77.)
- , 1971. The "belief legend" in modern society. (W. D. Hand, utg., *American folk legend*, 55-68.)
- och A. Wázsonyi, 1973. Sägen och tro. (B. af Klintberg, utg., *Tro, sanning, sägen*, 83-113.)
- Dorson, R. M., 1959. *American folklore*.
- Dröge, F., 1970. *Der zerredete Widerstand. Zur Soziologie und Publizistik des Gerüchts im 2. Weltkrieg*.
- Dundes, A., 1971. On the psychology of legend. (W. D. Hand, utg., *American folk legend*, 21-36.)
- Erikson, K., I. Lövkrona och P. Peterson, 1973. "Varulven finns, gör den inte?" (*Tradisjon* 3, 13-30.)

- Festinger, L. m.fl.*, 1948. A study of a rumor: its origin and spread. (*Human Relations* 1, 464-486.)
- Hall, G.*, 1973. The big tunnel: legends and legend-telling. (*Indiana Folklore* 6:2, 139-173.)
- Holmquist, B.*, 1975. Den farliga tanten. (Maskinskr. B-1-uppsats, Institutet för folklivsforskning, Stockholm.)
- af Klintberg, B.*, 1971. Varför har elefanten röda ögon? (*Fataburen* 1971, 125-142.)
- , 1974. Rättan i pizzan. (*Expressen* 26.1., 4-5.)
- , 1976. Sprutan på tunnelbanan. (*Förr och Nu* 1976:2, 44-46.)
- Kvideland, R.*, 1973. Det stod i avisa! (*Tradisjon* 3, 1-12.)
- Lore and Language*, 1973 ff. The journal of The Survey of Language and Folklore. Sheffield.
- Lund, J.*, 1975. The legend of the king and the star. (*Indiana Folklore* 8:1-2, 1-37.)
- Luomala, K.*, 1972. Disintegration and regeneration, the Hawaiian phantom hitchhiker legend. (*Fabula* 13:1-2, 20-59.)
- Mathais, T., L. Lynch och B. Miller*, 1972. The vanishing hitch-hiker. (*Journal of the Ohio Folklore Society*, n.s. 1:3, 48-50.)
- Morin, E.*, 1971. Ryktet i Orléans.
- Mullen, P. B.*, 1970. Department store snakes. (*Indiana Folklore* 3:2, 214-228.)
- , 1972. Modern legend and rumor theory. (*Journal of the Folklore Institute* 9:2-3, 95-109.)
- Nyman, A.*, 1974. Oudot liftarit ja grillatut vauvat. (H. Launonen och K. Mäkinen, utg., *Folklore tänään*, 63-73.)
- Ohlsson, H.*, 1974. Kycklingen i hatten. (Stenc. B-1-uppsats, Institutet för folklivsforskning, Stockholm.)
- Parochetti, J. S.*, 1965. Scary stories from Purdue. (*Keystone Folklore Quarterly* 10:1, 49-57.)
- Peterson, W. och N. P. Gist*, 1951. Rumor and public opinion. (*American Journal of Sociology* 57, 159-167.)
- Richette, C.*, 1974. Berättartraditioner bland taxiförare. (Stenc. B-1-uppsats, Institutet för folklivsforskning, Stockholm.)
- Roemer, D.*, 1971. Scary story legends. (*Folklore Annual of the University Folklore Association* 3. The University of Texas at Austin. 1-16.)
- Sanderson, S.*, 1969. The folklore of the motor-car. (*Folklore* 80:4, 241-252.)
- Shibutani, T.*, 1966. Improvised news, a sociological study of rumor.
- Smart, J.*, 1970. We pop the elephant myth. (*Small World. For Volkswagen owners in the United States* 9:4, 6-7.)
- Solheim, S.*, 1970. Historical legend - historical function. (*Acta Ethnographica Acad. Scient Hung.* 19, 341-346.)
- Sveréus, B.*, 1976. Vår tids rykten bland skolbarn. (Maskinskr. B-1-uppsats, Institutet för folklivsforskning, Stockholm.)
- Thigpen, K. A.*, 1971. Adolescent legends in Brown county: a survey. (*Indiana Folklore* 4:2, 141-215.)
- Tillhagen, C.-H.*, 1969. Finnen und Lappen als Zauberkundige in der skandinavischen Volksüberlieferung. (*Kontakte und Grenzen, Festschrift für G. Heilfurth*, 129-143.)
- Trankell, A.*, 1974. Svenskarnas fördomar mot invandrare. (*SOU* 1974:70, Invandrarutredningen 4. Bilagedel, 121-212.)
- Velure, M.*, 1975. Kniv, sprit och sisu. (Stenc. forskningsrapport, Nordiska museet, Stockholm.)
- Wilson, W.*, 1975. The vanishing hitchhiker among the mormons. (*Indiana Folklore* 8:1-2, 80-97.)

Summary

Folk legends today

As opposed to the folk tale (Märchen) which disappeared from tradition with the dissolution of peasant society, the folk legend has never ceased to be recounted. In the same way as older legends reflect the beliefs and world view of the peasant community, the legends of our own time provide valuable information on the conceptions which underly our society.

Nordic folklorists have devoted a great deal of interest to the pair of concepts "legend" - "memorate", which has proved useful in the analysis of supranormal experiences. On the other hand the relation between legend and rumour has not received any particular attention. The theoretical literature about rumour has been written by sociologists, who have

paid special attention to the problem concerning the transmission of rumour. In the opinion of the author, many of their results are relevant to folklore studies on the micro level of the present-day legend tradition. Patrick B. Mullen's "Modern Legend and Rumor Theory" relates theories on rumour to modern legend material. What distinguishes legend from rumour is claimed to be the traditional character and fixed epic pattern of the legend.

The material which is presented in this article is grouped not only according to content but also according to the character of the transmission. Certain legends exhibit the characteristic intense dissemination of rumour, while others spread in a calmer way. The former category tells of such things as affect the listener's own existence, while the latter is recounted primarily as entertainment. In the study of modern legends it is as a rule meaningless to try to discover the moment of creation. This article concentrates instead on the two factors which offer the principal explanation why certain legends are widely diffused: the stylization of the content and the socio-cultural background.

A large group of legends are *ethnocentric*. In Sweden for the last decade there have been recounted legends about the immigrants, primarily Finns, Yugoslavs and Greeks, who came to the country during the 1960s. The legends deal with how they in various ways destroy the modern flats they move into. The following motifs are very frequent: the immigrants break up the parquet floor and grow potatoes indoors, they break up the parquet floor to make a sandbox for their children, they drill holes in the parquet floor for Christmas trees, make holes in the wall between two flats and share a telephone, take sauna baths in the kitchen, ask about having the toilet emptied, have a pig salted down in the bathtub, have chickens, goats or pigs indoors or on the balcony, slaughter domestic animals on the balcony, light fires on the floor. All these motifs, especially the last one, are also attributed to gypsies. The material which has been collected by the Nordiska Museet in Stockholm reveals that almost all these motifs were present in tradition before Sweden became a goal for immigrants in the 1960s. But in the past they were attributed to Swedes living in outlying areas, to Lapps or to eccentric old people who moved into modern flats.

Another category of ethnocentric legends are

the accounts which have been told in recent years about foreign restaurants. In the autumn of 1973, for example, a story circulated in Stockholm about someone finding a rat's tooth in his mouth when eating at a pizzeria. An inspection in the restaurant revealed a large quantity of skinned rats. In the summer of 1972 a Chinese restaurant in Borås had to close after rumour had claimed for several months that cat and dog food had been used in the cooking. Empty cans in the dustbins had aroused the suspicions of the dustmen, it was claimed. Both these legends are widespread in Western Europe in connection with various foreign restaurants, primarily Chinese. Behind them is an older stratum of traditions, dealing with unpleasant discoveries in connection with industrially prepared food.

Also to be grouped with the ethnocentric legends are a number of accounts of dangerous vermin which attack people, in particular those dealing with the fauna of southern countries. One such legend is "The snake in the banana", in which a child dies after having been bitten by a poisonous banana snake. Another is the "Spider-boil" which tells of a female Swedish tourist who gets a boil on her cheek. When it finally bursts, a mass of spiders pour out and the woman goes mad.

Other legends are *sociocentric*. Today there are many legends about groups who live in their own subculture and run counter to the norms of the established society, e.g. 'raggare' (approx. hotrodders; the name alludes to "picking up" girls) and hippies. In many parts of Sweden the story was told of a female motorist who was attacked by a 'raggare' with a chain. When she comes home, she finds that the chain has been caught on the car and at the other end are some ripped-off fingers. The legend is a Swedish oikotype of a legend which has been widespread in Europe since the early 1960s. It exists in two main versions, one where the motorist is attacked by a gang, e.g. when he stops for a red light, and another where a hitchhiker by the side of the road was the lure in a trap. Another legend which is well known in Sweden tells of a woman drugged by an injection on the underground. Her friends succeed in preventing a stranger from leading her away. The oldest instances are from the 1930s and the scene is the Paris Métro; the man intends to abduct the woman for the white slave trade. The presence of young misusers of narcotics in the Stockholm underground has

led to the legend being told somewhat differently today: the injection contains narcotics and the intention with it is to make the woman an addict.

Legends during wartime often have a different function than those told in peacetime. Their purpose is not to warn of danger but to fire resistance by recounting the atrocities which the enemy has committed or giving examples of heroism on the part of the listener's own community. Four traditions are presented: the Norwegian legend of the busdriver who in 1940 is said to have driven off a cliff with a busload of Nazi soldiers, the legend of the Danish king Christian X and the star of David, the rumour that Dubcek was exposed to radioactive radiation in Moscow in 1968, and the account of the death of Victor Jara in the football stadium of Santiago de Chile.

Many legends with an entertaining function are chiefly spread by the daily papers. One example from Swedish tradition is the story of the man who fills a car with concrete when he learned that the owner had cuckolded him. Another is the legend of the stolen grandmother, whose popularity has been renewed by increasingly popular holiday motoring abroad. Both legends exhibit international spread. A legend which may have its origin in Sweden is "The chicken in the hat" in which a shoplifter faints in front of the cashier in a department store after having hidden a deep-frozen chicken in the crown of his hat. An internationally spread legend which has also been staged in reality deals with an elephant which sits on a Volkswagen. Even if these legends are also spread by oral tradition, it appears that their launching in the newspapers is of more importance for them than for legends which reflect latent social unease.

The above-mentioned legends are to be found in all age groups. One category of legends which is told only among young people are the horror stories which occur as entertainment when they gather in the evening. For the present the most popular horror story in Sweden is "The boyfriend's death". The horrible dénouement differs somewhat from that of the version spread in the USA: the girl sees a madman sitting on top of a car pounding the roof with her boyfriend's severed head.

Another horror story which appears to have reached Sweden from the USA is "The hook", which displays an interesting similarity in its epic structure with the "Hotrodder and the chain". The legend of "The cadaver arm" was already told in the USA and Sweden in 1920 and is still popular in Sweden.

Legends with supernatural content are much fewer in number today than in the past, which is natural in consideration of the emphatically rationalistic world view of modern western society. Ghost stories have been the longest-lived. They are recounted today primarily among young people and are part of the same repertory as the horror stories mentioned above. The ghost story which is perhaps most widespread today is "The vanishing hitchhiker". As early as the first scientific treatment of the legend (1942) the recorded texts were divided into four groups. It is doubtful whether one can postulate a common origin for them solely on the basis that they contain the motif of a hitchhiker who disappears. What can be noted, however, is that this motif has returned in recent years in several new contexts. The article quotes a Norwegian and gives in résumé a Danish account of a "Jesus version", which can probably be associated with the growth of the Christian youth movement of Jesus people. A more sectarian supernatural tradition are the accounts of UFO and parapsychological cases which are spread to group members by internal newsletters.

The scientific study of present-day legend tradition has just barely started. The leading contribution thusfar has been made by Linda Dégh, who has dealt with the matter in theoretical articles and given it space in "Indiana Folklore" of which she is the editor. In the Nordic countries the Norwegian journal "Tradisjon", edited by Reimund Kvideland, is open to contributions of such material. In Sweden the Nordiska Museet in 1974 initiated a systematic collection in this sphere with the aid of questionnaire Nm 199 "Rumours of our time", which was drawn up by the author of this article. Present-day legends are a subject which invites cross-disciplinary collaboration, primarily among folklorists, sociologists and press researchers.

*Bengt af Klintberg, B. A.
Lecturer of Folklore,
University of Stockholm, Sweden*